

ISSN 2616-9320

CENTRAL ASIAN JOURNAL OF TRANSLATION STUDIES

№ 3(2) 2019

KAZAKH ABLAIKHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD
LANGUAGES

PUBLIC FUND
"TRANSLATORS OF KAZAKHSTAN"

THE JOURNAL IS REGISTERED WITH THE MINISTRY OF INFORMATION AND COMMUNICATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

CERTIFICATE № 16822-Ж ASTANA, 2017

EDITORIAL TEAM

www.arabasko.ru

Chief Editor:

S. S. Kunanbayeva - Professor, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Responsible editors:

A.T. Chaklikova, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
B. Mizamkhan, Ass. Prof., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
N.A. Aubakir, MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Editor's assistants:

G.S. Assanova PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
K.M. Zhampeyis C.Phil.Sc., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
A.B. Baidullayeva PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
Sh. O. Saimkulova MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Technical editor and design:

R.A. Musataev MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
N.A. Aubakir MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Consultants:

Anna Oldfield, University of South Carolina, USA
Christopher Baker, American University of Central Asia, Kyrgyzstan
Uldanay Bakhtikereeva, PhD, prof., PFUR, Russia
Kim Chang Ho - PhD, professor, Pusan University of Foreign Languages, South Korea
Shabdiz Orang - PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
V.I. Karasik, D.Ph.S., Professor, Volgograd Technical University, Russia

ORGANIZATION OF A RESEARCH PAPER IN EDUCATION: THE CONCEPTS.

Ali Akbar Ansarin¹

¹ University of Tabriz

PhD, Professor of Faculty of Persian Literature and Foreign Languages

Tabriz, Iran

E-Mail: gaukhar.kd@mail.ru

Abstract:

Abstract is the initial section of any research article. It could take different forms like, critical, descriptive abstract, informative abstract, or highlight abstract. Informative abstract is considered the most frequent type among the applied linguists. It is normally a one paragraph and contains 300 words or less addressing the issues like purpose of the study, the research problem and the question/s and the hypotheses, the design of the study, the findings, as well as a short summary of the interpretations and conclusions.

In terms of style and mechanics of writing, abstract is considered unique and special for certain reasons. First, it is a miniature of the whole article. Second, it is written in past tense but passive voice mainly. Third, it takes the form of a single blocked format paragraph with no indention. It should briefly talk about conclusions or implications of the study. It is recommended not to include acronyms or abbreviations in the abstract. Redundancies or wordiness, jargons, citations, illustrations, figures, tables should be avoided in this section. Fourth, to compose an abstract, the researcher could start with copying from every section of the article and put them together, then revises them so that the information flows smoothly from one section to the other. It should include the heading of 'Abstract'.

Keywords: linguists, informative abstract, abstract, context, literature

Naturally, research in education, like any other field, starts with a problem and the researcher's endeavor to solve the problem convincingly. It would be a false start if the researcher starts the research before specifying the topic before determining the type of evidence he needs, or before setting up the design, he needs to conduct and analyze the findings. Designing a good and detailed research design is basic element of any research. Of course, it requires, for example, a clear identification of the research problem, comprehensive review and synthesis of existing solutions, specifying the research questions and writing

hypotheses, determining and describing the type of data that will be necessary to test the hypotheses, and finally, making a decision on the method of analysis.

Metaphorically speaking, in the introduction section, in general, we lead the reader from the 'universe' to 'galaxy' down to our own 'star'. In other words, we guide the reader from general area (universe) to a specific topic (star). The abstract normally covers the scope, context, significance of the study, and statement of the problem of the study, research question/s and hypotheses of the study, brief description of the method of

investigation, potential results, a road map or an outline of the research paper.

Of course, one goes through certain phases in writing the introduction. Establishing the setting or niche or research area, identifying the gap or controversy in the literature, and occupying the niche or placing own's own research topic in larger context are the important phases which an article has to pass. Firstly, this could be accomplished by using some techniques such as mentioning highlights of the topic, making general statements, and providing an outline of the paper. Secondly, the researcher could talk about the controversies in the literature, or show the gap in the literature, or he could mention research questions and hypotheses, and finally he may provide a statement of the problem, outline, and provide some tentative answers to the research questions. Another issue that should be handled is the setting the boundaries for the research i.e., delimiting the study. By taking exclusionary and inclusionary decisions, the researcher controls the readers' expectation or stretch of imaginations towards the scope of study.

One of the goals of the researcher is to hook the attention of the readers or convince them that the current topic or issue is worthwhile. Writers normally achieve this goal by deploying strategies such as providing a compelling story or an anecdote or a quotation from a well-known figure in the related discipline, deploying a heated argumentation.

In the next stage of the introduction, i.e., literature review, writer has the responsibility of reviewing the related books, scholarly

articles, critically evaluating the previous words, sketching an overview of consulted sources, and finally justifying how his study fits the larger context in the field. Here, the writer has to show his ability in providing a new interpretation of the existing materials, tracing and evaluating the sources and finally identifying the niche in the literature. Furthermore, he should demonstrate his intellectual power in logically describing the potential relationship he may find in the sources he explores. He might justify the need for conducting a new research to resolve the conflict, which might exist in those sources. A need for fresh interpretation of old results could be another strategy. Finally, borrowing the geographical terminology, I may say, he should reveal his own GPS coordinates to other researchers in the area and identify his position to others. In other words, he positions himself in the context of the related literature.

The review of literature could take different forms and formats, but in general, the pertinent component of an empirical study in an academic context are sampling, interview or observation, data collection and data analysis. The researcher should show his academic and logical rigor by providing a good argument for supporting or preferring one specific academic writing over the other sources. He should justify the reason why he considers a certain research in the literature as seminal or a major contribution to the field of inquiry.

In terms of organization of information in the introduction, chronological order, thematic order, methodological approaches are

considered as the common methods of organization of literature review. While writing the literature review, one should be cautious about his language, avoid the plagiarism, and preserve originality of language style.

Method

In essence, in the method section, we explain the participants, the instruments, the treatments, the design, the procedure, the techniques of data collection, and the method of analysis of the data. The writer aims to win the trust of the readers of the article in terms of validity and reliability of design of his study. Hence, establish the credibility of results.

Normally, the readers or reviewers of the manuscripts expect a full description of the data collection method in order to examine the reliability of the results, as well as the interpretations that are made as a consequence. Justification for the selection of a certain method or approach among readily available approaches has to be fulfilled in the method section.

The method part should be detailed enough to enable the readers to replicate the study. It starts with the reiteration of research problem/s and hypothesis/es of the research. A reach description of the participants of study, tools and instruments used for data collection, procedures of data collection and analysis, and the protentional limitations and delimitation, i.e., framework of the study would follow. The research should also provide the rational for the selection of a specific design and approach for data collection. This task becomes more crucial when the author plans to deploy an innovative

instrument or procedure during the data collection stage.

Results

As most of the definitions of research might indicate, publishing and sharing the findings other results of an investigation is an indispensable requirement of any scientific inquiry. One of the most important features of the results section of an article is that it does not prove anything, rather, impartially and objectively, it answers the questions and reports the findings and talk about the acceptance or rejection of the research hypothesis. It should be noted that a novice researcher might be tempted to include all the details of his analysis in the result section, which might be confusing for many readers. The amount of statistical information, which has to be included, should be determined by consulting to APA Manual for publication.

Structurally speaking, results are normally ordered and presented in two different forms, i.e. holistically or linearly. In the first format, the writer provides a summary of the finding and then explains the key findings. In the latter format, he presents and describes the first finding, then he presents and explains the second finding, and so on. This latter one might finish with a summary of the main findings of the study.

In terms of techniques of writing, it is good to provide a smooth transition of the ideas from the very beginning to the end of the article. To this end, authors could start with an introductory paragraph, repeating the research problem and hypothesis. Illustrations, i.e. non-textual elements, like tables, and figures play a major role in forming

the structure of an article in APA style. Responsible author/s might not miss highlighting the major findings to the readers, but at the same time, they should not jump into the interpretation of the results, as it is supposed to be handled in the discussion section. It is good to finish the result section with a short paragraph summarizing the key findings.

Some sensible precautions should be taken in developing this section of an article. As said before, results should not be interpreted in the results section, yet. Inclusion of raw data, or repeating the same data again and again, or compiling complicated and confusing tables and figures are some of the common mistakes of any novice researcher.

Discussion

In the discussion section, writers indeed demonstrate their critical ability in interpretation and justification of the findings and provide a better description of the phenomenon compared to the exiting interpretation mentioned in the introduction of the article. So, there won't be any harm if we say that the discussion section is the most important section of any research article. It is import to note here that if the discussion is not properly connected to the previously presented literature review of the article, it is considered as a fragmentary section for a reader. In other words, the writer has to address the research questions and provide a logical synthesis of the findings. As mentioned before, in the introduction, the writer provides the setting, identifies the gap or niche, and justifies the need for conducting a new investigation. Therefore, the writer has to refer back to

the identified gap, and provide a discussion as how his finding contributes to the existing knowledge, and how it fills the existing gap mentioned in the literature review section.

In terms of style of writing, one has to take necessary precautions not to repetitive. On the contrary, he has to be concise and clear. Clarity here should be interpreted as avoiding jargons. Following a logical pattern in presenting the findings, conveying confidence in one's finding by the use of present tense as the tense of the sentence are considered useful strategies. The use of present tense would convey the idea that the author considers the finding as facts.

In short, explanation of the results, references to previous studies, deduction and hypothesis are the main components of the discussion section. The writer/s also should identify the limitations and weaknesses he faced during the investigation. But he need not take an apologetic tone in his writing because he has spent a long period of time on the topic, and probably, he knows more than his peers about the topic, and he should appreciate the fact the no research is without limitations. Then, he might even proceed to discuss the principal implications of his findings, followed by the suggestions for further studies.

According to the APA guidelines, there is no subsection with a heading of 'conclusion'. It is suggested that writers wrap up the discussion with one or two compelling concluding paragraphs, synthesizing the key points of the research, in a few sentences. These words (or solutions to the problem) would act as a long-lasting principal

achievement or thought-provoking stimuli for the readers. These sentences should be formulated in a strong argumentative but still evidence-based tone so that the readers are warned against the undesirable and unwarranted consequences by ignoring the suggestions offered in the research. The author/s could strengthen and solidify their own argument by providing a quotation from an authority if they are going to recommend the urgency of taking action to improve the condition. However, it is very important to note that any recommendation should be evidence-based and should be drawn solely from the variables of the study and no other external source. Putting it briefly, the conclusion should offer a fresh and revealing insight to our understanding of the field.

The concluding paragraphs might suffer from certain deficiencies. Novice writers should be warned against not being concise. They may fail to position themselves among other scholars in the related field. In other words, the conclusions might fall short of linking to the larger network of already existing solutions for a certain problem. Furthermore, problems, drawbacks and negative findings, i.e. results that reject the researcher's hypothesis should be acknowledged. Finally, the author should not undermine his finding by taking or using an apologetic tone or language, or by expressing doubt about his own findings.

References

Though the references section appears at the end of the research article, it does not imply it should be handled carelessly, because it is considered as a means of providing the list of sources

and publications the author has consulted. Readers could only evaluate his study based on the sources he has reported. Furthermore, one commits plagiarism if does not provide the sources he has consulted, because, after all, ideas are intellectual property of the writers who produce them, and using them without proper citation might have negative consequences to the user.

Proper citation of the others' work has several advantages. First of all, it allows the readers to located the materials. Second, it is an indication that the author has explored the literature. Third, it reinforces the argument of the author, too.

Novice researcher again may face several questions in the process of citation of other works, and may have misconceptions about the possible answers to those questions. If asked whether citation of the works of other people reduces the credibility and or weaken the originality of their work, the answer is negative. On the contrary, it places the research in a better position. If asked what should one do if he finds out that other people have worked on the same topic, the answer would be that, he should not ignore the source, rather it should be properly referenced. More importantly, if one wants to know what to do in case, he finds an article exactly similar to what he wants to explore, the best solution would be revising the topic and choosing another topic for investigation. Alternatively, the least, he should explore the topic from a different perspective. In sum, the author must cite all consulted references related to the topic, both old as well as the new ones.

REFERENCES

- [1]. Gliner, J. A., Morgan, G. A., & Leech, N. L. (2017). Research methods in applied settings: An integrated approach to design and analysis (3rd ed.). New York, NY, US: Routledge/Taylor & Francis Group.
- [2]. Hacker, D., & Sommers, N. (2013). A pocket style manual APA Version (6th ed.). New York: Bedford, St. Martin's.

ОРГАНИЗАЦИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ БУМАГИ В ОБРАЗОВАНИИ: КОНЦЕПЦИИ

Али Акбар Ансарин¹

¹Университет Тебриза

Доктор философских наук,

профессор факультета персидской литературы и иностранных языков

Тебриз, Иран

E-Mail: gaukhar.kd@mail.ru

Аннотация. Аннотация - начальный раздел любой исследовательской статьи. Он может принимать различные формы, такие как критический, описательный абстрактный, информативный абстрактный или выделенный абстрактный. Информационный реферат считается наиболее распространенным типом среди прикладных лингвистов. Обычно это один абзац и содержит 300 слов или меньше для решения таких вопросов, как цель исследования, проблема исследования и вопрос (ы) и гипотезы, структура исследования, результаты, а также краткое резюме интерпретации и выводы.

С точки зрения стиля и механики письма, аннотация считается уникальной и особенной по определенным причинам. Во-первых, это миниатюра всей статьи. Во-вторых, это написано в прошедшем времени, но в основном пассивным голосом. В-третьих, он принимает форму единого заблокированного формата абзаца без отступа. Следует кратко рассказать о выводах или последствиях исследования. Рекомендуется не включать аббревиатуры или сокращения в реферат. В этом разделе следует избегать избыточностей или многословности, жаргонов, цитат, иллюстраций, рисунков, таблиц. В-четвертых, чтобы составить реферат, исследователь мог бы начать с копирования из каждого раздела статьи и собрать их вместе, а затем пересмотреть, чтобы информация плавно переходила из одного раздела в другой. Он должен включать заголовок «Аннотация».

Ключевые слова: лингвисты, информативное резюме, реферат, контекст, литература

БІЛІМ БЕРУ БОЙЫНША ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ҰЙЫМЫ: ТҮЖЫРЫМДАМАЛАР

Али Акбар Ансарин¹

¹Тебриз университеті

Философия ғылымдарының докторы,

Парсы әдебиеті және шет тілдері факультетінің профессоры

Тебриз, Иран

Электрондық пошта: gaukhar.kd@mail.ru

Андатпа: Андатпа - кез-келген зерттеу мақаласының бастапқы бөлімі. Ол сыни, сипаттамалық реферат, ақпараттық реферат немесе нақтыланған реферат сияқты әртүрлі нысандарды қабылдауы мүмкін. Ақпараттық реферат қолданбалы лингвистер арасында кең таралған түрі болып саналады. Бұл әдетте бір параграфтан тұрады және зерттеудің мақсаты, зерттеу мәселесі мен сұрақтары мен гипотезалары, зерттеу құрылымы, нәтижелері, сондай-ақ

интерпретация мен тұжырымның қысқаша мазмұны сияқты мәселелерді шешуге арналған 300 немесе одан аз сөздерден тұрады.

Жазу стилі мен механикасы тұрғысынан аннотация ерекше себептермен ерекше және ерекше болып саналады. Біріншіден, бұл бүкіл мақаланың эскизі. Екіншіден, ол өткен шақпен жазылған, бірақ көбінесе пассивті дауыспен жазылған. Үшіншіден, ол абзацтың шегініссіз бірыңғай бекітілген абзац пішінін алады. Зерттеудің нәтижелері немесе салдары туралы қысқаша ақпарат берілуі керек. Рефератқа аббревиатуралар немесе қысқартулар енгізу ұсынылады. Бұл бөлім артық немесе сөзбе-сөз, жаргон, тырнақша, суреттер, суреттер, кестелерден аулақ болу керек. Төртіншіден, дәріс жазу үшін зерттеуші мақаланың әр бөлімінен көшіріп алып, оларды бір-бірінен екінші бөлімге жайлап өтуі керек. Онда «Реферат» айдары болуы керек.

Түйін сөздер: лингвистер, ақпараттық түйіндеме, реферат, контекст, әдебиет.

POLITICAL DISCOURSE AS INTERDISCIPLINARY STUDY AND PROBLEMS OF ITS TRANSLATION

R. Amraeva¹

¹m.ph.s. Senior Lecturer of KazIR&WL after Abylai Khan

Department of simultaneous interpretation

Almaty, Kazakhstan

E-mail: amrayeva@mail.ru

B. Tasyrova²

²m.ph.s. Senior Lecturer of KazIR&WL after Abylai Khan

Department of simultaneous interpretation

Almaty, Kazakhstan

E-mail: botashka2004@mail.ru

M. Smagulova,³

³MA, teacher Ablai Khan KazUIR&WL Almaty, Kazakhstan

Department of simultaneous interpretation

Almaty, Kazakhstan

E-mail: smagulova_moldir@mail.ru

Abstract:

The article is devoted to the analysis of political discourse, its genre structure and main subtypes. The functional and stylistic features of materials of political media discourse are reviewed, as well as lexical and stylistic techniques for translating political text's discourse from English into Russian.

Keywords: Media, political discourse, political communication, linguoculturology, translation of texts of political discourse

Political discourse in different fields of knowledge.

Socio-political situation of a country and international relations play a significant role in any language development. Now as the world is becoming more and more globalized the vital importance of the world political situation has made politics and political discourse a subject for intensive interdisciplinary researches. (Wodak 1989). The growing academic interest towards political discourse can be regarded as a social request, aimed to study not only the peculiarities of

political thought and actions, but also those linguistic and rhetoric means politicians employ to affect and control public opinion.

In this regard, there is a need to pay special attention to such areas of knowledge as the political discourse of the media (mass media), the linguistic and cultural component of socio-political discourse and the features of the translation of articles on socio-political topics.

Critical review of special researches devoted to the study of political discourse has revealed that it

can be analyzed from at least four viewpoints:

a. from the political point of view on the basis of which conclusions of politological nature are made;

b. from the linguistic viewpoint proper, when the researcher analyses the textual aspect of political discourse considering it as a verbal macrosign in its socio-cultural and political context;

c. from the psychological point of view the aim of which is to reveal and define those strategies that are employed by a politician covertly or overtly in his/her speech to gain political influence upon the addressee;

d. from the individual-hermeneutic viewpoint during which the speaker's personal attitudes towards the target political situation are revealed.

Out of these four, we consider linguistic studies of paramount importance since political thought and actions are inseparable from political speech. Words, actions, and events work together; words interpret events or actions, as well as constitute political facts, while actions in various ways help words gain their political efficacy. The analysis of political discourse (or political rhetoric) should treat discourse as an instrument of doing politics, either in a strategic or constitutive sense. In fact, any political idea or action is born, prepared, realized and controlled with the help of language.

The close relationship between language and politics has always been central to both Western political thought and rhetorical tradition. In the *Politics*, Aristotle famously equated the very possibility of politics with the possession of language: "... man is by nature a political animal" because "man

is the only animal" whom Nature, which "does nothing in vain", "has endowed with the gift of speech" (Aristotle 1943: 1-10).

Indeed, language appears indispensable to the constitution and maintenance of human communities, the working of organizations and institutions, the activities of politicians, and the civic lives of ordinary people. As James Farr indicates,

"Politics, as we know it, would not only be indescribable without language, it would be impossible. Emerging nations could not declare independence, leaders instruct partisans, citizens protest war, or courts sentence criminals. Could we criticize, neither plead, promise, argue, exhort, demand, negotiate, bargain, compromise, counsel, brief, debrief, advice nor consent. To imagine politics without these actions would be to imagine no recognizable politics at all" (Farr 1989: 48).

Paul Bayley (2004), who identifies the activities of a politician, such as seeking consensus, elaborating policy, negotiating and mediating in conflicts, representing interests and opposing the policy of others with fundamental linguistic activities, has made similar statement. Paul Chilton and Christina Schaffner also focus on the reciprocal nature of the relationships between language and politics. On one occasion these scholars note that political activity does not exist without the use of language, while on another occasion they suggest that "it is probably the case that the use of language in the constitution of social groups leads to what we call 'politics' in a broad sense" (Chilton and Schaffner 2002a: vi).

Chilton and Schaffner conclude that this virtual identification of political activity with linguistic activity implies a close alliance of the study of politics with the study of language. The growing research interest towards political discourse has brought the birth of a new trend in linguistics – the trend of so-called “political linguistics”. Such a situation is quite natural as throughout different stages of its development linguistic theory has always demonstrated great interest in the functional studies of the language system in various spheres of real life. Indeed, it would be difficult to identify any sphere of social or institutional life in which language does not play an essential role.

According to Threadgold, “acts of communication are forms of social discourse which maintain and regulate social activities, and define status and power relations. As such they are part of and a metaphor for the social actions and belief systems of a given culture” (Threadgold 1986: 44).

Political discourse intersects with other types of discourse - legal, scientific, mass information, advertising, religious, sports and gaming, household and artistic. Modern language of politics is distinguished by the medium of its existence - the media, and due to the orientation of the political communication to the mass addressee. (Shegail: 386).

Political discourse, like any other, it has a field structure. In the center of it are those genres that maximally reflect the main purpose of political communication - the struggle for power. Genre structure of political discourse is very rich. This is primarily

parliamentary debate, political speech, voting. As part of political discourse there are distinguished such genres as the manifesto, the election platform, personal communication, interviews, political advertising, etc. As a result, the “blurring” of the boundaries of discourse often leads to superposition of the characteristics of different types of discourse in one text. For example, an interview with political scientist elements of mass media, scientific and political discourses are combined. Political and advertising discourse intersect in the genre of political advertising.

The most important characteristic of political discourse is a cultural specificity. The political discourse of the media, being the subject of interest of linguoculturology, is momentary cut of linguistic and cultural state of society. Media texts are full culturally significant information; they record and reflect both general and specific features of functioning national languages and cultures. That is why the identification and description of culturally significant components of media speech is today one of the most important research tasks.

Linguistic specificity of political discourse is realized in semantics, syntactic, pragmatics of linguistic signs filling the text, which together constitutes the cultural marking of the media discourse (Dobrosklonskaiya, 264). Moreover, the category of cultural specificity is represented by a set of units of cultural context related to all four of its levels: denotative, connotative, associative and metaphorical (Ivanova, 20). The linguistic basis of these categories is

words for realities and artifacts, words and phrases with culturally specific connotations, lexical units with strong associative connections.

The definition of political discourse

Defining the Concept of Political Discourse as an interdisciplinary one, it can be defined as a language of mass media or other institutions that is generally used in social and political spheres of communication. Christ'l de Landtsheer (1998: 35) finds such definition of political discourse, for instance, in "The Political Rhetoric of a United Europe". We give preference to a narrow, Van Dijkean (1998; 2002) interpretation of political discourse according to which it is defined as a politically restricted genre that has its own thesaurus and specific functions. Political discourse is a discourse of a politician and if we view it within the professional framework, it can be considered as an institutional form of discourse. This means that only those discourses can be qualified as political which take place in such institutional situations where the speaker expresses his/her opinion as a politician (e.g. government sessions, parliamentary discussions, election campaigns, political debates, etc.).

Translation of political discourse

The translation of political discourse has a number functional and stylistic features that are directly dependent from the characteristics of the political discourse itself. Of the general language functions, the most relevant for political discourse is function of influence on the addressee. The theory of translation at the present stage of its development draws attention

to the relationship of translation and sociolinguistic factors.

The recipient invariably perceives the translation text through the prism of his national culture and, accordingly, some substantial aspects of the utterance will be a priori not understood or misinterpreted. There are several key characteristics of socio-political discourse. Media as a separate functional style. Firstly, it's highly standardized, expressed in the use of journalistic clichés, stamps, lexicalized metaphors, which allows you to create the effect of impartiality of the author: call for actions – призыв, к действию; officially comment on – дать официальное заявление; a statement issued by – в заявлении, опубликованном; in the midst of political campaign – в разгар политической кампании; the agency reported that – в сообщении агентства говорится.

Many cliches of English-language political media discourse have sustained equivalents in Russian, adopted in the translation, they should be followed: to proceed from the assumption that... – исходя из того, что...; restricted information – информация для служебного пользования/секретная информация.

It should be noted that the main stylistic principle of language organization in journalism is the combination of standard and expression. The political language and discourse of the United States is characterized by expressiveness, emphasized by the abundance of stylistic means: *From the House to the Senate, a demon lurks, luring the country's leaders to twist and mangle words into grotesque*

amalgamations. – Заседающие в конгрессе политические лидеры страны, поддавшись соблазну, коверкают слова, создавая порой нелепые, лишённые смысла фразы.

However, such expressions are less characteristic in Russian language; therefore, in the process of translation the most commonly used technique is reducing imagery. Translation of metaphorical expressions from English to Russian, usually also accompanied by a decrease in imagery in the target language compared to the text the original. *John McCain's admission to the Weekly Standard's Steve Hayes... that he would consider the possibility of choosing a pro-choice running mate is rightly seen as a trial balloon to gauge reaction among conservative base voters to such a move. – Заявление Джона Маккейна о том, что он готов рассмотреть возможность избрания в качестве кандидата на пост вице-президента политика – сторонника легализации аборт, которое он сделал в интервью корреспонденту Weekly Standard's Стиву Хейзу, стоит воспринимать скорее как попытку прозондировать почву с целью оценить реакцию консервативно настроенных избирателей на подобный ход.*

Over the past decade, Russian-language media have been actively increasing the number of unmotivated borrowings in the Russian language, and you can find on the pages of Russian newspapers options for transmitting the realities of the political discourse of the media, such as *prochoice* and *prolife*.

We suppose that the reception of transcription in this case does not allow

revealing the meaning of these concepts, and the lexical units themselves look alien and too exotic in Russian discourse. Pro-choice is a world-famous social and political movement that arose immediately after the supreme US court repeals abortion ban in most states. It is opposed to the pro-life movement - "in defense of life" ("for life"). The issue of translating these realities remains controversial. In our opinion, the most correct translation option is descriptive: *a pro-choice running mate – кандидат в вице-президенты – сторонник легализации абортов.*

US party names are often very figurative in nature, and adequate translation of such vocabulary is impossible without the presence of translator background knowledge of the American party system. For example, in American articles Election media there is a phrase *Blue Dogs*. That fact, that both words are capitalized, should lead the translator to the idea that this is not just a political nickname or ironic comparison with dogs, but the name of the institution or public organization. In November 1994, in response to the Republican electoral success of moderate and conservative Democrats in House of Representatives USA united, calling themselves "Blue Dog Democrats". They chose a blue dog as a mascot, obviously hinting at an old joke that Southerner will vote for the Democrats, even if the Democratic candidate will be the Yellow Dog. The "yellow dog" turned into blue, since blue is a traditional color of Democrats. The preferred translation option in this case is descriptive translation with semantic development, accompanied by

a decrease in imagery: *Blue Dogs* – *партия консервативных южан*. Name of these parties appear more and more on the pages of American socio-political publications, and in the Russian-language media we can see them translated as: "*Партия синих псов*" or "*Демократы синей собаки*". In this case, translation commentary is required, as the average Russian speaking reader is not familiar with the US party system and a similar translation without explanations may cause misunderstanding.

The following example can illustrate the difficulties in translating neologisms, inherent in political discourse: *Conservatives are panning the president's performance. «This is another hype-and-blame trick from a president who thinks turning the economy around and solving our unemployment problem is everyone else's job but his own»*. – *Консерваторы критикуют работу президента. «Это очередной пример политики очковтирательства, проводимой президентом Обамой, который считает, что управлять экономикой страны и решать проблемы безработицы должен кто угодно, но только не он сам»*.

By "hype-and-blame" neologism representatives of the Republican Party led by M. Romney, one of the main rivals B. Obama in the 2012 presidential election criticized Obama and his policies at the White House. This is the reference to the famous slogan "Hope and Change", which became the keynote of the Obama presidential campaign in 2008. The token "очковтирательство" is a slang that imposes significant restrictions on its

use in Russian. However, the language of the Russian press in most cases allows the use of slang words even swearing vocabulary, so the proposed variant will be appropriate in the translation. In addition, the phrase "hype-and-blame" also refers to colloquial style; respectively given translation allows you to preserve the original style and creates the necessary communicative effect.

One of the important features of media texts is conveying the message and making impacts on the readers. Although the main function of mass communication is considered to be the information transfer, this transfer is rarely completely neutral, i.e., completely free from elements of influence to the audience. In most cases, information is accompanied by a direct or veiled expression of assessment, linguistic means and speech techniques that prompt the audience to a certain reaction to information, by means of drawing attention to information or to a point of view expressed in the message. The study of the functional and stylistic features of political discourse helps to translate while maintaining the necessary communicative effect, which is, of course, the primary task of the translator.

REFERENCES

- [1]. Wodak, R. (1989). *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- [2]. Aristotle (1943). *Politics*. Transl. Benjamin Jowett. New York: The Modern Library.
- [3]. Farr, James (1989). Understanding Conceptual Change Politically. In Terence Ball, James Farr & Russell L. Hanson (eds.). *Political Innovation and Conceptual Change*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, pp. 24-49.
- [4]. Chilton, P. & Ch. Schaffner (2002a). Introduction: Themes and Principles in the Analysis of Political Discourse. In Paul Chilton and Christina Schaffner (eds.) *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, pp. i-ix.
- [5]. Threadgold, T. (1986). Semiotics – Ideology – Language. In T. Threadgold, E. Grosz, G. Kress & M. A. K. Halliday, *Language, Semiotics, Ideology*. Sydney Studies in Society and Culture , 3. Sydney: Pathfinder Press, pp. 15-60.
- [6]. Шейгал, Е.И. Семиотика политического дискурса [Текст] / Е.И. Шейгал. – Волгоград: Перемена, 2000.
- [7]. Добросклонская, Т.Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ (Современная английская медиаречь) [Текст] / Т.Г. Добросклонская. – М.: Флинта : Наука, 2008.
- [8]. Иванова, С.В. Политический медиадискурс в фокусе лингвокультурологии [Текст] / С.В. Иванова // Полит. лингвистика. – 2008. – Вып. 1 (24). – С. 29–33.
- [9]. De Landsheer, Ch. (1998). Introduction to the Study of Political Discourse. In De Landtsheer, Christ'l & Ofer Feldman (eds.). *Politically Speaking: A Worldwide Examination of Language Used in the Public Sphere*. Westport, CT: Praeger, pp. 1-16.
- [10]. Van Dijk, T.A. (1998). What is political discourse analysis? In: Blommaert, J. & Bulcaen, Ch.(eds.), *Political Linguistics*. Amsterdam, pp. 124-142.
- [11]. Van Dijk, Teun A.(2002). Political discourse and Political Cognition. In Chilton, P. A. & Ch. Schaffner, eds. *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp. 203-237.

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС КАК МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ЕГО ПЕРЕВОДА

Амраева Р.Ш. ¹

¹м.п.н., ст.преподаватель
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Кафедра синхронного перевода
E-mail: amrayeva@mail.ru

Тасырова Б.Е. ²

²м.ф.н., ст.преподаватель
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Кафедра синхронного перевода
E-mail: botashka2004@mail.ru

Смагулова М.М. ³

³Магистр, преподаватель
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
E-mail: smagulova_moldir@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена анализу политического дискурса, его жанровой структуры и основных подтипов. Рассмотрены функциональные и стилистические особенности материалов политического медиа-дискурса, а также лексические и стилистические приемы перевода дискурса политического текста с английского на русский.

Ключевые слова: СМИ, политический дискурс, политическое общение, лингвокультурология, перевод текстов политического дискурса

САЯСАТТЫҚ ТӘСІЛДІЛІК ӘДЕБИЕТТІК ОҚЫТУ ЖӘНЕ ОНЫҢ АУДАРЫМЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Амраева Р.Ш. ¹

¹м.п.н., аға оқытушы
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Ілеспе аударма бөлімі
Алматы, Казахстан
E-mail: amrayeva@mail.ru

Тасырова Б.Е. ²

²м.ф.н., аға оқытушы
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Ілеспе аударма бөлімі
Алматы, Казахстан
E-mail: botashka2004@mail.ru

Смагулова М.М. ³

³Магистр, преподаватель
Ілеспе аударма бөлімі
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Казахстан
E-mail: smagulova_moldir@mail.ru

Анатпа: Мақала саяси дискурсты, оның жанрлық құрылымын және негізгі түрлерін талдауға арналған. Саяси медиа дискурсы материалдарының функционалды және стилистикалық ерекшеліктері, сондай-ақ саяси мәтін дискурсын ағылшын тілінен орыс тіліне аударудың лексикалық және стилистикалық әдістері қарастырылды.

Түйін сөздер: БАҚ, саяси дискурс, саяси коммуникация, лингвокультурология, саяси дискурстың мәтіндерін аудару

THE PROBLEM OF IDIOMATIZATION IN BUSINESS COMMUNICATION.

G. Kadirsizova¹

¹Department of Foreign Languages Speech Practice

Almaty, Kazakhstan

E-Mail: gaukhar.kd@mail.ru

Abstract: This article particularly focus on structural-semantic and pragmatic aspects of business idioms, their functioning in the texts of business documentation and business press, as well as the reasons of their emergence in the sphere of business communication. In this paper, the phenomenon of secondary idiom reinterpretation have been analyzed on the basis of the conceptual metaphorical models. Based on the theories of A.V. Kunin and A. Langlotz, we have traced the process of reinterpretation of idioms. Since, according to these theories, idioms are products of the secondary nomination, we have tried to go further and study the phenomenon of the tertiary nomination of idioms. Some idioms of the business sphere are characterized by such type of tertiary nomination, when idioms, which are already units of the secondary nomination, form idioms, the meanings of which arise as a result of reinterpretation of the meaning of their idiomatic prototypes. In the process of borrowing, idioms-derivatives can undergo a process of semantic reinterpretation. As a result of this investigation, it has been revealed that the idiomatization of terms and steady combinations is a natural process caused by their penetration from the common sphere into business in the reinterpreted metaphorical meaning.

Keywords: idiom, business communication, idiomatization, reinterpretation, tertiary nomination

Currently, the study of business English is of considerable interest, which is stimulated by a number of extra-linguistic factors, such as the development of economic, political and trade relations between countries. Besides, the scope of business English is expanding. Being the language of international communication, business English serves extremely important official areas of human relationships: between state power and population, between countries, enterprises, organizations, institutions, individuals and society. Due to the involvement of a large number of people in market relations, the ability to correctly and accurately compile business papers, to hold a presentation, to conduct

negotiations with business partners or business phone conversation becomes urgent. In the current situation in the labor market, when joint ventures with foreign partners are formed and branches of the large foreign companies are opened, knowing business English is one of the main factors of business communication. These facts allow us to state that in today's business oriented world the knowledge of business English is one of the criteria of the professional competence of a specialist in the field of economics, management and marketing.

Studying the business language not only simplifies the process of entering the professional and business sphere, the sphere of employment in foreign and

Kazakh companies, but also, naturally, contributes to the further self-education and professional improvement of young specialists. The demand for specialists who are not only proficient in business English, but also capable to approach creatively to the solution of important tasks, is constantly increasing. In order to gain fluency in business language, it is not enough to know only vocabulary, syntax and stylistics of business English. The proper format of business correspondence, as well as direct communication with a foreign partner, requires an adequate understanding of idioms. Regardless of which field of special economic knowledge we are dealing with, it is impossible not to notice that without a detailed acquaintance with the basics of phraseology, the assimilation of special terms of phraseological character is very problematic.

Mastering the basics of economic terminology, the student, as a rule, asks himself: what relation the word combination a sleeping partner, which is so often found in special text, has to the economic world. For ensuring the correct perception of information, violated by the interference of extra-linguistic associations, it is necessary to explain to students that in language there are steady combinations of words with a fully or partially reinterpreted meaning. The latter one is such expression, in which the second component is used in its initial meaning, and the first component in this phrase is used in a reinterpreted metaphorical meaning [1, p.22]. As a result of metaphorical transformation of component structure, this stable phrase a sleeping partner takes on the meaning

“one who only invests money in a partnership business; he has the right to a share in the profits but takes no active part in the management of the firm” [2, p.335].

The phraseological unit to catch a cold, which recently appeared in the stock exchange lexicon, has entered business language from all-colloquial lexicon thanks to a secondary idiomatization with a meaning, which is fixed in the definition of the Longman Dictionary of Business English: to lose money in an unprofitable business affair [6, p.87]. If the primary reinterpreted meaning of this idiom was "to catch a cold," then in the business sphere this idiom began to bear a bit different meaning. What is a secondary idiomatization and why does it happen?

To answer this question, we need to revise the Langlotz's approach where he criticizes the "orthodox" idea of the idiom, according to which idioms are viewed as semantically undividable units, and whose meaning is not determined by the meaning of their constituent parts. Being a representative of the new "compositional" approach, he believes that many idioms possess such an internal semantic structure that makes them semantically motivated and analyzed. Such idioms do not represent semantic unity and therefore can be decomposed into components. The main proof of the decomposability of idioms, he believes, is the fact that the meaning of most idioms is completely unpredictable out of context. However, when they arise in the context of use, they become fully understandable and motivated. He describes the process of understanding idioms as a complex cognitive process, during which both

the literal and figurative interpretation of idioms are perceived simultaneously. According to Langlotz, all the existing meanings of the idiom components are already contained in it. A suitable interpretation (literal or idiomatic) is chosen through the interaction of these semantic representations with contextual information [3, p.45].

This point of view complements A.V. Kunin's, who paid special attention to phraseological meaning and phraseological nomination. Phraseological meaning is understood as "an invariant of information expressed by semantically complicated, separately formed units of language that are not formed by generating structural-semantic models of variable combinations of words" [4, p.122].

The concept of phraseological nomination is important to understand the phraseological reinterpretation. Undoubtedly, the phraseological nomination has a number of features in comparison with the lexical nomination. These features are primarily associated with the mechanism of frazeologization (idiomatization), studied in the theory of the onomasiological process. There are two main directions in it. According to one approach, the emergence of the phraseological nomination seems to be a slow and gradual process, lasting for years until the acquisition of common reproducibility by a phraseological unit. Analyzing the complexity of the phraseological nomination unlike the word nomination, A. V. Kunin explains it by the separate formalization of phraseological units, the combination of words in it with different types of meanings, the correlation with the phraseological prototype, the richness

of inner form and connotation [4, p.25].

Idiomatic reinterpretation is a cornerstone of the process of idiomatic nomination. Reinterpretation is one of the ways to know reality in human's mind and is connected with the reproduction of real or imaginary features of reflected objects on the basis of establishing links between them. The main way is a reinterpretation in case of the secondary idiomatic nomination. It can be simple and complex. By simple reinterpretation, there is a formation of idioms, the prototypes of which are variable phrases or sentences by whose meanings they are mediated. The most common type of reinterpretation in this case is a metaphorical reinterpretation—the transfer of the name from one denotate to another associated with it, on the basis of real or imaginary similarity. The complex reinterpretation at the secondary idiomatic nomination arises in the same way as the simple reinterpretation, that is, by converting the literal meaning of the prototype. However, when the complex transformation there is always a complicating factor, for example, the unmotivated meaning of the idiom, the association with extralinguistic factors as a preliminary link in the process of reinterpretation. The unmotivated idiomatic meaning is understood as the absence of a synchronous derivational connection between the meaning of the idiom and the literal meaning of its components. One of the methods of such reinterpretation is a metonymic reinterpretation, that is, the transfer of the name from one denotate to another, associated with it by adjacency.

The technique of reinterpretation is that the old form is used for a secondary

or tertiary nomination by transferring names and semantic information from a denotate of prototypes of idioms, respectively, to denotates of idioms. The logical basis for meaning shifting is the intersection of concepts. Intersecting concepts are such concepts whose content is different, but whose volumes partially coincide. This partial coincidence of volume of concepts is expressed in the presence of a semantic invariant in the meaning of the idiom and the meaning of its prototype.

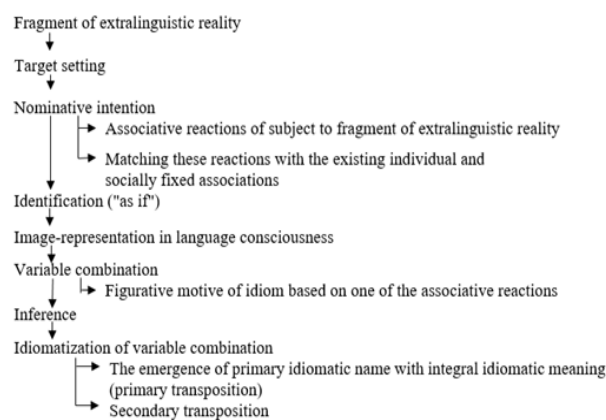
Idioms are products of the secondary nomination. In this research, we have tried to go further and study the phenomenon of the tertiary nomination of idioms. Idioms of the tertiary nomination can also be formed at the occasional use.

One of the features of the phraseological nomination by A.V. Kunin is the formation of the tertiary nomination. Its essence lies in the fact that phraseological units that are already units of the secondary nomination form phraseological units - derivatives, the meanings of which are determined by the meanings of their phraseological prototypes [4, p.130].

There are two types of tertiary nomination: 1) Elementary nomination is the formation of idiom with the structure of word combination from idiom with the structure of word combination or sentence; 2) Situational nomination is the formation of idiom with the sentence structure from idioms with the sentence structure. Thus, idiomatic reinterpretation is a complete or partial figurative transformation of the meaning of the idiom's prototype based on the semantic shift.

In general, the sequence of

components of the nominative mechanism can be performed in the form of a scheme (Picture 1). It should be noted that this scheme is exemplary.

Picture 1—Exemplary mechanism of tertiary nomination

According to the aforesaid, the idiomatization of terms and steady combinations is a natural process caused by their penetration from the common sphere into business in the reinterpreted metaphorical meaning. This process has an anthropocentric character as the reinterpretation of terms demands a certain linguistic and creative activity of a person and is based on his linguistic competence, which is understood as the innate ability of a person to use the language.

The idioms of the business sphere are characterized by such type of tertiary nomination, when idioms, which are already units of the secondary nomination, form idioms, the meanings of which arise as a result of reinterpretation of the meaning of their idiomatic prototypes. In the process of borrowing, idioms-derivatives can undergo a process of semantic reinterpretation. For example, let us return to the idiom *to catch a cold*. This idiom actively functions in everyday life, having one common primary

reinterpreted meaning "to become ill with a cold". Ex.: *I caught a cold last week and had to miss four days of work.* Nevertheless, in business, it is used in the secondary reinterpreted meaning "to lose money in a business transaction":

Ex.: *European companies **catch a cold** in emerging markets.*

There are idioms in which this integral part of human life is fixed. They reflect the attitude of the people towards those in power, so examples of such expressions are of interest. Therefore, the idiom *snow under* has the meaning "to defeat overwhelmingly". Initially, the expression was used in colloquial speech and meant "to fill up with work". Now in the business sphere, it means a loss on the board of directors or a rejection of some project by a large number of people. This idiom also functions in political discourse and characterizes political forces that failed miserably in elections by a huge majority [5].

Ex.: *Given the huge potential audience of customers of the project, the project steering group might become **snowed under** by the time management solution.*

Another example: the sports idiom *kick off* which means "to start, to begin". In business, this idiom transforms from the verbal into substantive idiom by the process of conversion. In business, this idiom has a terminological nature "a meeting and a get together where the aim is to unite all the employees as well as make them feel encouraged and part of the company", and in process of time, it has gained another meaning "a meeting at the beginning of your week where you say what you are going to do, and commit to doing it by the end of the

week". *Kickoff* means that the work starts.

The reasons for similar reinterpretation, in our opinion, can be traced through metaphorical models. In the perspective of cognitive linguistics, it is necessary to note the presence of a tendency connected with the metaphorization of business speech. In the language of business communication, there is a number of conceptual metaphors.

A.G. Baranov believes that in the stable part of consciousness and subconsciousness there is a two-level cognitive basis formed by the nuclear level and the level of models: "The cognitive core includes the most abstract conceptual constructions (concepts and their connections) that reflect the thesaurus information and the axioms of reality. Being invariants of cognitive activity of the individual, they reflect different kinds of stereotypical situations, his or her subjective experience" [6, p.15].

All units listed above are built on a metaphor. "Metaphor is also capable to create new concepts in the field of designation of "non-subject" reality. Such a metaphor can be considered a hypothetical-cognitive model, referring to its main function - the creation of new concepts [7, p.143]. It plays an important role in the process of secondary reinterpreted of idioms.

In the previous part, we took as an example the idiom from the field of medicine – *to catch a cold*. The concepts "illness" and "health" are closely related to the human body. Through the transfer between the abstract and concrete images, we can talk about the inappropriate and

appropriate state of an economy, or a company in particular, the problems and difficulties of an economy or a company. The general welfare of the economy / company is understood in economic terms as economic health. There are also some threats to economic health that can be solved or not. Thus, the company or economy can also suffer from injuries or illness, collapse or recover, undergo medical treatments. The general characteristics of health or diseases are the general subject domains in the systems of abstract vocabulary used in business. That is why, this idiom can be referred to the anthropomorphic conceptual metaphor “BUSINESS / ECONOMY IS A HUMAN BODY” with the source domain “INAPPROPRIATE CONDITIONS (PROBLEMS/DIFFICULTIES) ARE DISEASES”. The idiom *catch a cold* means “to get a cold”. As literal translation sounds as “to pick up cold”, the nature of catarrhal diseases, which often rage in cold season, becomes clear. In Russian, the verb “простудиться” also comes from the word “стужа”, i.e. heavy frost.

The idiom *be on the mend*, on the contrary, has the meaning “to be getting better after an illness or injury”. The person who recovers is “on repair”, produced with the help of medicinal procedures. Ex.: *She's been ill with the flu but she's on the mend now.*

Recently, along with the idiom *to catch a cold*, this idiom also began to be used in the business sphere. The idiom *be on the mend* refers to the metaphor “BUSINESS /ECONOMY IS A HUMAN BODY” with the source domain “RECOVERY OF ECONOMY IS RECOVERY OF A PATIENT”, as

describes the situation when the economy in general or the financial condition of the company begins to stabilize after the crisis:

Ex.: *The economy finally seems to be on the mend.*

Another idiom which has come from the sphere of medicine is the idiom *bring (someone) around* in the primary reinterpreted meaning – to restore someone to health or consciousness, to cure someone. Ex.: *The medical workers were able to bring the man around after the accident.* Then, in business, this idiom has gained the meaning “to persuade someone to have the same opinion as you have”:

Ex.: *We will try to bring them around to accepting a settlement.*

Judging from the fact that this idiom expresses some kind of impact on a person, we refer it to the source domain “ECONOMIC MEASURES ARE MEDICAL TREATMENTS”.

The idiom *clean bill of health* refers to the source domain “AN APPROPRIATECONDITION OF A COMPANY IS A HEALTHY CONDITION” with the meaning “a report or certificate that a person or animal is healthy”. Ex.: *My doctor gave me a clean bill of health when I visited him last month.* For a business company that is compared with a human body, it is very important to be in a healthy condition. So in business, this idiom has the same meaning but with the different shade– “an official statement that something has been found to be safe, legal, or in good financial condition”.

Ex.: *A meeting of EU finance ministers gave the European economy a clean bill of health.*

Another idiom ***get a black eye*** in the domestic life means “to get a bruise or darkened eye after being hit or after bumping into something” – Ex.: *The boy got a black eye when he fell in the playground.* In business, this idiom has the meaning “to have one's reputation harmed”:

Ex.: *Our firm got a black eye because of all consumer complaints that were lodged against our product.*

The domain “COLLAPSE OF BUSINESS/ECONOMY IS DEATH OF A PATIENT” includes the medical idiom ***to drop dead*** which means “to die suddenly” – Ex.: *The bus driver dropped dead while driving the bus.*

In business, we observe the idiomatic derivation by converting the substantive idiom ***drop-dead date*** from the verbal ***to drop dead***. In this case, the collapse of a company is compared with the death of a patient. In the new form, this idiom has the meaning “a date on which a company is expected to have runout of funds”.

Ex.: *MEPC/Dura-Bond had a drop-dead date by which the company had to have a new business system running.*

Analyzing medical idioms in the business sphere, we can see that they all function in the anthropocentric aspect, where an economy or a company are compared with a person and his health. This is because often many phenomena of life people equate to their own experience. Therefore, there are more idioms from different spheres of human activity, emerging by the process of metaphorization.

The human factor can be traced in the following examples, where we will

analyze the so-called “marriage” idioms.

The idiom ***to get hitched*** (lit. to be tied) means “to get married” – Ex.: *Is Tracy really getting hitched?*

It is interesting that in recent years there has been a tendency to assign human relations to relations between companies. Thus, in the business sphere, the idiom ***to get hitched*** acquires the meaning “merger of companies”, i.e. when the companies decide to unite, they “marry”.

Ex.: *A surprising but not shocking marriage was announced in North Carolina today. Two – well branded utility companies – decided to get hitched. And if regulators approve the merger of Duke Energy and Progress Energy – the union will form the largest utility company in America.*

This reinterpretation of the idiom occurs due to the human associations in the form of the conceptual metaphor “BUSINESS IS MARRIAGE”. A companies' merger can be metaphorically interpreted as a marriage in which two merged companies or organizations are portrayed as married partners. As in a marriage, an integration can have good and bad sides for companies, they can go through difficult periods, and if their decision turns out to be too hasty, they may even regret about joining.

Another idiom that describes a marriage union is the idiom ***a match made in heaven***, which means “a couple who get along perfectly”:

Ex.: *Internet and email provider AOL (America Online) and the established media giant Time Warner merged in a \$164 billion*

deal. Everybody thought it was a match made in heaven – how wrong they were!

At the same time, the term **matchmaker** means “one who arranges or tries to arrange marriages”. In business, **matchmaker** is a person who connects currency buyers and sellers (for a fee).

Similar situation also happens with the phrasal verb **to break up**, which over time has acquired several meanings. It was used in the middle of the 15th century in farms and agricultural lands in the primary meaning "to separate or shatter into pieces" (for example, to chop wood). Then, this construction began to be used in the troops in the form of an order ("Break it up!" – to stop the battle). Later, this idiom has gained the meaning "to end a relationship with someone", when a couple stops being together. Since recent time, this idiom is also used in the business sphere both in its primary reinterpreted meaning "to finish something" (meeting) and in the secondary one – "to fall apart, to collapse" (companies' merge).

Ex.: *The IT company **broke up** when their arguments over money grew too stressful.*

*The meeting **broke up** when all the business for the day had been completed.*

The next area is the military conflicts, weapons, war. The military theme is very densely integrated into the life of society and is relevant to this day. In the last century such a tragedy affected every people of the planet. Later, there were military clashes in individual states, so this topic could not ignore the speech of the people.

The world of business is full of idioms and expressions from the military sphere. For many people business is war. When we think of war, we usually have the following images of it: weapons, battles, victory or defeat, strategies. Therefore, when we think of business life, we often have the image of a war in which businessmen are soldiers that fight with each other, often in the front line, use different tactics and strategies, attack each other's positions and protect their own.

In business, as in war, it is important to take the position, or in terms of the market – a market niche where the company will firmly "sit" and defend itself from all sides. The search for this market niche and the position of the company generally depends on marketing. Marketing is a concept rather difficult, versatile, including various provisions. It is in this field, there is a wide use of such expressions as marketing strategy, tactical and strategic goals. Thus, it is possible to find common features between the battlefield and the company's struggle for position in the markets. This causes the wide use of military terminology in the sphere of business communication. Their use is conditioned by the metaphorical transfer of meanings of these expressions.

According to the cognitive theory of metaphors, this image of battlefield serves as source domains, while the target domains involve: businessmen, business talks, tactics used in business, success or failure. Now let us see idioms used in business in the conceptual metaphor “BUSINESS IS WAR”.

Business is an extremely unstable and volatile sphere of activity; success

in entrepreneurship depends on many factors, no one is insured against losses. Using military terminology, losses are defined by the word *casualties*. As is known, in war it means losses of both human and equipment damage. In the commercial sphere, losses also take place, but in the financial sense, not in the literal, physical sense. This connotative meaning is manifested when using this word in describing business campaigns that have failed, when the company suffers serious financial losses. If the sales campaign turned out to be successful, the firm will conquer the main markets. The expression *key strongholds*, i.e. the main strong points is used to describe the main markets. A strongpoint or a fort is a relatively large, closed consolidation of a long-term or temporary nature, thanks to durability of the constructions and ability to conduct perimeter defense, the fort can effectively resist enemy attacks. In our case, a large closed consolidation symbolizes the market itself or the market niche where the company is located.

Having considered English stable figurative expressions, in this case it is expedient to apply the source domain "OFFICE IS A BATTLEFIELD" in the concept "BUSINESS IS WAR". We can consider the above-stated idioms, as well as *to have a shot at smth.*, *to be caught in the crossfire*, *to be second in command*, *to join forces*, *to take a lot of flak*, etc. as examples of these conceptual metaphor.

It should be noted that the number of such expressions is constantly growing, and due to the universal nature of the concept, the use of such

expressions in terms of intercultural communication does not present special difficulties (See Annex 1).

To sum up, many idioms (military, medical, sport, sea, etc.) in modern discourse are used in the metaphorical meaning that emerged as a result of the tertiary indirect nomination. The process of reinterpretation of idioms occurs on the basis of knowledge included in the total cognitive reserve of participants in the discourse. Having similar models in mind, communicants are capable to decode idioms.

The expansion of the notion "business language / speech" is conditioned by important characteristics of business discourse: intertextuality and hybridity. The idiom mechanism performs a similar function. Intertextuality is manifested when the author includes elements of other texts in his text that leads to a mixture of genres. Such a recontextualization of text elements helps the author to emphasize certain nuances of meaning and hide the others, as well as the idiom draws attention to one of the qualities of the described object, shading others by the transfer of the meaning, i.e. placing certain qualities of the object in a new context. Hybridism is an integral characteristics of modern complex discourse, there are no clear boundaries between types of discourse [8]. Thanks to idioms, there is also a mixture, an integration of two different discourses.

James Gee highlights the term "social language" – a kind of language necessary for communication participants in order to play certain roles and perform certain actions in the communication process. Several social languages can alternate in the same text.

This is also manifested in borrowing of lexicon by the text, not characteristic to it [9]. In our research, we have witnessed that in business discourse, for example, borrowings from a common language often acquire a new meaning, which often loses transparency, simplicity of understanding for people unfamiliar with this professional sphere.

The development of various branches of science, undoubtedly, exerts a considerable influence on the common vocabulary and phraseology. There is plenty of chemical, physical, astronomical, mathematical, biological, medical and other terms that are far beyond the range of specialists. Many of them have acquired a new meaning and are now used in a new context as figurative means of expression.

REFERENCES

- [1]. Fedulenkova T.N. (2013). Main Structural Models of Phraseological Units of Business English. *Proceedings of the 3rd International Scientific Conference "Innovative Approaches to Training Specialists in the Age of Educational Globalization"*
- [2]. Longman Business English Dictionary. (2000). Harlow: Pearson Education Limited
- [3]. Langlotz, A. (2006). Idiomatic Creativity: A cognitive-linguistic model of idiom-representation and idiom-variation in English. *Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins*
- [4]. Kunin A.V. (1996). Kurs fraseologii sovremennogo angliiskogo yazyka. M.: Vysshayashkola
- [5]. Oxford Dictionary of English Idioms. (2010). *Third Edition, Oxford University Press*
- [6]. Baranov A.G. (1993). Funkcionalno-pragmaticheskaya koncepciya teksta. Rostov-na-Donu
- [7]. Teliya V.N. (1988). Metaforizatsiya i tvorcheskoye sozdaniye yazykovoy kartiny mira. *Rol chelovecheskogo faktoravyazyke: Yazyk i kartina mira. M.: Nauka*
- [8]. Koller W. (1972). Grundprobleme der Übersetzungstheorie unter besonderer Berücksichtigung schwedisch-deutscher Übersetzungsfälle. *Bern: Francke*
- [9]. Gee J. P. (2007). Sociolinguistics and literacies: Ideology in discourses. L.: Taylor & Francis

ПРОБЛЕМА ИДИМАТИЗАЦИИ В ДЕЛОВОМ ОБЩЕНИИ

Кадирсизова Г. ¹

¹преподаватель кафедры практики речи иностранной филологии

Алматы, Казахстан

E-Mail: gaukhar.kd@mail.ru

Аннотация. В данной статье особое внимание уделяется структурно-семантическим и прагматическим аспектам деловых идиом, их функционированию в текстах деловой документации и деловой прессы, а также причинам их появления в сфере делового общения. В данной статье явление вторичной реинтерпретации идиом были проанализированы на основе концептуальных метафорических моделей. Основываясь на теориях А.В. Кунина и А. Ланглотца о том, что идиомы являются продуктами вторичной номинации, мы попытались пойти дальше и изучить феномен третичной номинации идиом. Некоторые идиомы бизнес-сферы характеризуются таким типом третичной номинации, когда идиомы, уже являющиеся единицами вторичной номинации, образуют идиомы, значения которых возникают в результате переосмысления значения их идиоматических прототипов. В процессе заимствования идиомы-производные могут подвергаться процессу семантической реинтерпретации. В результате этого исследования было обнаружено, что идиоматизация терминов и устойчивых комбинаций является естественным процессом, обусловленным их проникновением из общей сферы в бизнес в переосмысленном метафорическом значении.

Ключевые слова: идиома, деловое общение, идиоматизация, реинтерпретация, третичная номинация

ІСКЕРЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТА ИДИМАТИЗАЦИЯ МӘСЕЛЕСІ

Кадирсизова Г. ¹

¹Шетел филологиясының сөйлеу практикасы кафедрасының оқытушысы

Алматы, Казахстан

E-Mail: gaukhar.kd@mail.ru

Андатпа: Бұл мақалада бизнес идиомалардың құрылымдық-семантикалық және прагматикалық аспектілері, олардың іскери құжаттаманың мәтіндеріндегі және іскери баспасөздегі қызметтері, сондай-ақ олардың іскерлік қатынас саласындағы пайда болу себептері қарастырылған. Бұл мақалада идиомаларды қайталама түсіндірудің феномені

концептуалды метафоралық модельдерге сүйене отырып талданды. Теорияларға негізделген А.В. Кунин мен А. Ланглоттар, идиомалар екінші номинацияның өнімі болып табылады, біз одан әрі қарай жүруге және идиомалардың үшінші номинация құбылысын зерттеуге тырыстық. Кәсіпкерлік саланың кейбір идиомалары екінші дәрежелі номинацияның бірлігі болып табылатын идиомалар өздерінің идиомалық прототиптерінің мағынасын қайта қарастыру нәтижесінде пайда болатын идиомаларды қалыптастырған кезде, үшінші дәрежелі номинацияға тән. Қарыз алу барысында идиомалар-туындылар семантикалық қайта түсіндіруден өтуі мүмкін. Осы зерттеудің нәтижесінде терминдердің идиоматизациясы және тұрақты тіркесімдер олардың жалпы саладан бизнеске метафоралық мағынада енуіне байланысты табиғи процесс екендігі анықталды.

Түйін сөздер: идиома, іскери қарым-қатынас, идиоматизация, қайталану, үшінші номинация

Annex 1

Idiom	Initial meaning	Reinterpreted meaning in business discourse
<i>Chinese Water Torture</i>	something long and painfully boring. Chinese water torture is a method of torture in which the victim is immobilized and water is steadily dripped onto them. A single water droplet is harmless, but being unable to avoid the constant drips becomes unbearable. “My aunts showed us a slideshow of their vacation. It was like <i>Chinese water torture</i> .” – (negative shade)	a gradual takeover of a company by gaining a majority of shareholding from shares bought on the open market. (In business, on the contrary, this expression has a positive shade)
<i>in the doldrums</i>	feeling sad and lacking the energy to do anything (from the name of an area near the equator where there is often no wind, so that sailing ships cannot move) “He has been <i>in the doldrums</i> since his girlfriend left for college”.	<i>the doldrums</i> – a calm period of trading during which there is little movement in prices. “There was a Valium picnic yesterday and shares were <i>in the doldrums</i> ”.
<i>bed and breakfast</i>	n. Also, B and B. A hotel or other hostelry that offers a room for the night and a morning meal at an inclusive price.	v. to sell one’s holding at a loss after trading closes for the day, register the loss for tax purposes and buy this holding back on the next day (such transactions are done to minimize the impact of capital gains tax)
<i>tailgate</i>	v. to follow (someone) too closely in a car.	n. an act of a broker who recommends purchase of a stock / share to one customer only because another customer has bought this particular stock / share believing it is the next value for his money.
<i>to go into a tailspin</i>	To lose emotional control, collapse, panic; to quickly become worse	– to suddenly plunge(stock/ share prices)
<i>to palm someone or</i>	to give someone or something to someone as a gift that appears to be someone or something desirable. (As	to present an inferior product in such a way as if it were of premium quality.

something off	if the gift had been concealed in one's palm until it was gotten rid of)	
knock someone or something down	1) to thrust someone or something to the ground by hitting. <i>The force of the blast knocked us down.</i> 2) to earn a certain amount of money. <i>She must knock down about twenty thousand a year.</i>	to sell sth at a price which is favourable to the buyer <i>The handbag was shop-soiled so the seller knocked it down to fifteen pounds.</i>
to bleed to death	to die from the loss of blood. <i>If something is not done, he will bleed to death.</i>	to get money from somebody by dishonest means (e.g. threats) <i>His creditors have bled him to death and now he is dead broke (to be completely out of money).</i>
in bad shape	injured or debilitated in any manner. <i>Fred had a little accident, and he is in bad shape.</i>	(of a company) not to have enough money; to be doing badly <i>The company's finances are in bad shape, so the management will have to downsize the staff and skinny down the expenses.</i>
give an arm and a leg (for something)	to pay, give, or do whatever is necessary or required. <i>They had to give an arm and a leg for the lawyer they hired.</i>	an arm and a leg n. – an exorbitantly high price
raining cats and dogs	to be raining in great amounts <i>It was raining cats and dogs by the time I got home.</i>	cats and dogs n.– stocks / shares of unproven value <i>He is a lamb who goes for cats and dogs.</i> (lamb n – an inexperienced investor; sb who tends to buy and sell on rumour and questionable tips)
sandbag	(Military) a sack filled with sand used for protection against gunfire, floodwater, etc, or as ballast in a balloon, ship, etc.	a defensive tactic for a takeover situation, by which the target company agrees to negotiate a takeover, but prolongs talks in the hope that a white knight (a person who intervenes in a hostile takeover and saves the target company and its assets) may ride by in the meantime. <i>The company has adopted sandbag strategy to wait out the raiders, but there's an outside chance that a white knight will turn up in time.</i>
scorched earth	1) relating to or being a military policy involving deliberate and usually widespread destruction of property and resources (as housing and factories) so that an invading enemy cannot use them 2) directed toward victory or supremacy at all costs	a destructive anti-takeover measure by which a company takes steps to make itself less attractive <i>The target company has just started spreading adverse publicity material about itself as a part of its scorched earth tactics.</i>

<i>showstopper</i>	an act, song, or performer that receives so much applause that the performance is interrupted	a legal move made by a target company, aimed at stopping a hostile takeover <i>They could have used any showstopper to fight off the raiders but somehow missed the boat (to lose an opportunity; to fail in some undertaking).</i>
<i>leapfrog</i>	children's game – v. to improve your position by moving quickly past or over something that blocks your way. <i>We are going to leapfrog the rest of the market in technology.</i>	leap frogging – n. pay demands, where each section of workers asks for a rise to earn more than other sections, which in turn ask for further increases <i>The management is going to take a firmer line with the striking workers to prevent leap frogging pay demands.</i>

АУДАРМАТАНУДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДА ҚАЛЫПТАСУЫ (ПОСТКЕҢЕСТІК КЕЗЕҢГЕ ШОЛУ)

Сұраншы Ж.,¹

¹магистр оқытушылары,
Аударма ісі мамандығының
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ
Almaty, Kazakhstan
E-mail: juju-kz95@mail.ru

Әділ С.,²

²магистр оқытушылары,
Аударма ісі мамандығының
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ
Almaty, Kazakhstan
E-mail: juju-kz95@mail.ru

Жусупова Р.,³

³Ф.ғ.к., Аударма және мәдениетаралық коммуникация бөлімі
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ
Almaty, Kazakhstan
E-mail: juju-kz95@mail.ru

Андатпа: Қазіргі таңда аударма саласында аударматанудың қалыптасуы кеңінен зерттелгенімен, дәл аударматанудың Қазақстанда қалыптасуы бұл күнге дейін түбегейлі зерттеліп, өзінің тиянақты шешімін тапқан жоқ. Қазақстан жерінде аударма ісі жыл санап өсіп келе жатқандықтан, аудармашыларға немесе болашақ аудармашыларға, аударматанудың Қазақстанда қандай кезеңдерден өтіп, қалай қалыптасқанын білу қажеттілі туындап отыр. Мысалға аударма ісінің революциондық кезеңі Қазақстанда осы Қазақстан мен Ресейдің қосылу кезеңінде қалыптасты. Посткеңестік кезеңде аударматану ғылымына арналған белгілі кітаптар мен оқу құралдарында Орталық және Орта Азияда, яғни Қазақстанда, аударма ісінің тарихы мен дамуы туралы мәселе аз зерттелген болып отыр. Посткеңестік жүйе шегінде жаңа тәуелсіз елдердің құрылуы аударма қызметін ұғынуда және сипаттауда қажеттілік тудырып отыр: оның тарихы, қазіргі заманғы жағдайы және жаңа қоғамдарда одан әрі дамуы.

Кілт сөздер: «тарихи колоритті», «барабар», «конкретизация», «адекватты аударма», «аудармашы интенциясы», «герменевтика», «аударматану».

Қазақстанда аударма ісінің теориялық және тәжірибелік құрамдас бөліктері туралы айтқан кезде, біз соңғы екі ғасырда жаңадан туындап жатқан түркітану (атап айтқанда – қазақ тілін тану) мәселелеріне тап боламыз. Барлық тіл деңгейлерінде түркітанудың көптеген аспектілері қайта қаралып, сипатталуда. Аударма ісінің

Қазақстанда қалыптасу тарихы, Қазақстанның Ресейге қосылған кезінен бері, олардың өзара байланысы мен қарым-қатынастары аясында тәржімашылық қызмет ретінде қалыптасып келді. Аудармаға қатысы бар орыс шенеуніктерінің миссионерлік қызметі қазақ көркем әдебиеті туындаларының орыс тілінде

шығарылуына алып келеді. Өзара қарым-қатынас артқан сайын ақпаратты мазмұндау, іскерлік хат-хабар алмасу, әртүрлі жанрдағы мәтіндерді, соның ішінде көркем, сабағаттық-оқыту жұмыстарын жүзеге асыру қажеттілігі де артты.

Қазақ аударма ісінің эволюциялық дамуы ХІХ ғасырдың соңы мен ХХ ғасырдың басын құрайды. Осы уақыт ішінде аударма мектебінің құрылуы бірнеше кезеңдерден өтті. Ол кезеңдердің әрқайсысы кез келген бір тілдің не болмаса ілеспелі оқиғалардың басым болуымен сипатталады. Бірінші кезеңде ана тілі басым болды, сондықтан шығармалардың көбі орыс тілінен қазақ тіліне аударылды. Осындай көркем әдеби шығармаларды аудару тарихы тіпті ХІХ ғасырдың өзінде – Абай, Шәкәрім (1858-1931) туындыларын аударудан басталады.

М.О.Әуезов: «Евгений Онегиннің аудармасы Абай және оның оқырмандары үшін ерекше мәнге ие. Ол қазақ ауыз және жазба әдебиетінде үлкен бір алға басу болды», - деп жазады.

Пушкиннің «Дубровский» туындысы Қ. Шәкәрімнің аудармасында ақындар бірнеше сағат бойы домбырамен өлеңдетіп орындайтын хикаяттың өлеңмен жазылған мазмұны ретінде берілген. Бұл хикаят орыс тілінде екі бөлімнен тұрады (екіншісі – аяқталмаған), Шәкәрімнің аудармасында 403 шумақтан тұрады, оның 31 шумағы – шығарманың тарихи-философиялық кіріспесі болып табылады. Мұндай туынды алғашқы аудармашылар үшін қиыннан қиыстырар жұмыс

болды: екі тілдің сан алуан құрылымын жеткізу – аудару оңайға соқпады.

Мамандардың пікірінше, аудармашы қабылдаған әдіске қарамастан, шығарманың сюжеттік-композициялық құрылымы толықтай сақталған. Ал, әдебиеттанушы, Қазақстанның Ғылым академиясының академигі (1975 ж.), Қазақстанның халық жазушысы (1987 ж.) М.Қартаев *аудармашының шығарманы түрлендіруі қазақ халқының өмір сүру жағдайларына, олардың поэзиялық ойлау ерекшелігіне байланысты болды* деп пайымдайды. ХІХ ғ. 80-ші жылдарында В.В. Радлов қазақ халқының айрықша сөйлеу мәнерін ерекшелеп өтті: «Қара-қырғыздар және қазақ-қырғыздар тоқтамай, және шатасып қалмай, еркін де жақсы сөйлеу мәнерімен тіпті өздерінің түркі тілдес замандастарынан да озып түсті. Өз ойын анық және дәл жеткізе отырып, тілдің бар байлығын орынды пайдалана отырып, тіпті қарапайым әңгімеде сөздерін ерекше нақышқа келтіреді, сөйлемдер өлең шумақтары ұқсап құралады». Қазақ халқының поэзиясы – үлкен өнер».

«Евгений Онегин» шығармасын қазақ тіліне ақын-жазушы, әнші, композитор, жан-жақты дамыған тұлға Әсет Найманбайұлы (1867-1922 жж.), Ілияс Жансүгіров (1894-1938 жж.), кейіннен Қуандық Шаңғытбаев (1925-2001 жж.) аударған.

Ілияс Жансүгіров тек «Евгений Онегин» шығармасын аударып қана қоймады, ол сонымен қатар, орыс және шетел жазушыларының сан

алуан туындыларын қазақ тіліне аударған. Ана тіліне аударылған 100 аса шығармалары мәлім (Демьян Беднийдің, Уткиннің, Голоднийдің өлеңдері, Пушкиннің екі поэмасы және 30 өлеңі, сондай-ақ, Лермонтовтың, Некрасовтың, Маяковскийдің, Горькийдің, Беднийдің және Вс.Рожденственскийдің, түрік жазушысы Назим Хикметтің, Гейнениң және Гюгоның және т.б. шығармалары).

Шаңғытбаев Қуандық Төлегенұлының аудармаларында Батыс пен Шығыстың ұлы ақындары – О.Хаям, Р.Хафиз, Р.Бернс, Г.Гейнениң туындылары басылып шығарылды. Пәкістандық ақын Файз Азмад Файыздың, вьетнам халқының ақыны және билеушісі Хо Ши Миннің, ирандық ақын Надир Надирпурдың, үнділік жазушы Али Сардар Джафаридің, татар халқының ақыны Муса Джалилдің, өзбектің танымал жазушысы Миртемирдің, армяндардың ақыны Н.Кучактың, ұйғыр халқының ақыны Хизмет Абдуллиннің және сенегалдық хазушы Садар Сенгордың «Чака» дастаны аударылған болатын. Оның аудармаларында Ю.М.Лермонтовтың өлеңдері ерекше орынға ие. Шаңғытбаевтың үздік аудармалары 1980 жылы «Жыр жаһаны» деген атпен «Жазушы» баспасында жеке кітап болып шығарылды. Аудармашылық шығармашылығы үшін А.С.Пушкиннің атындағы халықаралық атақ лауреатына ие болды. Сонымен қатар, Н.Г.Чернышевскийдің «Что делать?» атты романын және М.Горькийдің

«Девушка и смерть» поэмасын аударған болатын.

К.Т.Шаңғытбаев өз туған елінде өнерлі журналист, драматург және ақын-жазушы ретінде кең танымал.

Қазан революциясынан кейін орыс тілімен белсенді қарым-қатынас басталады. «Түркістан уалаятының газеті», «Дала уалаятының гаети», «Қазақ» газеттері, «Айқап» журналы және т.б. басып шығарылады (олардағы барлық материалдар қазақ тілінде де, орыс тілінде де басып шығарылады). Кейіннен қазақ жазушысы Спандияр Көбеевтің (1878-1956 жж.) «Үлгілі тәржіма» (1940 ж., Казань) алғашқы жинақтары пайда бола бастайды. С.Көбеевтің басылып шығарылған жинағына ілесе балаларға арналған оқу құралы ретінде «Балаларға жеміс» атты Т.Жомартбаевтың кітабы басып шығарылады. Бұл кітапта XIX ғасырдың орыс классиктерінің де шығармалары қамтылған.

Осы кезеңде орыс тіліне жүзеге асырылған аудармалар көп емес болып табылады (Асан-қайғыны, Шалкиіздің, Марабайдың, Майлықожаның, Ы.Алтынсариннің, А.Құнанбаевтың, М.Жұмабаевтың, М.Дулатовтың, Г.қарашевтің, А.Байтұрсыновтың, Ж.Аймауытовтың және т.б. шығармаларының аудармалары). Аудармаларда әндердің және бірнеше эпикалық поэмалардың прозамен жазылған біршама нұсқалары да кездеседі. Олар XIX ғасырдың ортасы мен соңында «Отандық хат-жазбаларда» («Отечественные записки») жарияланып отырған.

Барлық білім беретін мекемелерге арналған оқулықтар мен оқу құралдарының аудармалары жарық көрді. Көркем әдеби және оқу материалдарымен қатар, саяси, ғылыми-техникалық және ауылшаруашылық әдебиеті де аударыла бастайды. Революциядан кейін кеңес одағы кезінде марксизм-ленинизм классиктері және орыс классикалық әдебиеті аударыла бастайды.

Аударма материалының соншалықты кең ауқымда орын ала бастауы Қазақстанда аударма ісінің дамуына алып келеді. Қазақ аудармашыларының біліктілігі мен өнері арқасында аса жоғары сапада орындалған аударма әдебиетімен танысу мүмкіндігі туады: өзге халықтардың әдебиеті орыс тілі арқылы аударылады.

Көркем аударма теориясы және тәжірибесі үшін А.Алимовтың ғылыми зерттеулері аса маңызды рөл атқарды. А. Алимов 1920-1930 жж. Қазақстандағы аударма ойының даму мәселелерін қарастырған.

М.Горькийдің I Бүкілкеңестік съезде кеңес жазушыларын (1934 ж.) бір-біріне бауырлас республикалардың мәдениетімен тығыз қарым-қатынас орнатуға шақырғаннан кейін, ақындар, жазушылар және аудармашылар алдына жаңа жолдарды іздеу сияқты күрделі бір міндеттер қойылды, әдебиеттанушылар болса съездің алдыға қойған міндетін орындауға мәжбүр болды. Аударма ісі кең түрде дами бастайды, қазақ әдебиетінің шығармалары да, КСРО өзге халықтары әдебиетінің

шығармалары да орыс тіліне аударыла бастайды.

Осы кезде аудармашылар Қазақстанның әдеби шығармалары үлгілерін жеткізудің күрделі мәселесіне тап болады, өлең ұйқастырудың әртүрлі жүйелерін ескеру, оқырмандық қабылдау ерекшелігіне көңіл аудару, тілді зерттеу және меңгеру, әдебиетті, дәстүр мен тұрмыс-салтты, этникалық және тарихи-мәдени дәстүрлерді білу, ұлттық-тарихи әртүрлілікті және түпнұсқа стилінің ерекшелігін сақтай білу қажеттілігі туындайды.

Қазақстандық баспалар көркем әдебиет туындылардың аудармаларына ерекше көңіл бөледі. («Жаңа әдебиет», «Әдебиет майданы», «Әдебиет және искусство» және т.б.). Орыс және әлем классикасының қазақ тіліне аудармаларын Казань, Мәскеу, Ташкент баспалары қамтамасыз етті.

Осы кезеңде орыс және әлем әдебиеті классиктерінің туындылары аударылады. Мысалы, Н.В.Гогольдің «Женитьба» - «Үйлену» (1928) және В.Шекспирдің «Гамлет» (1931) шығармаларын М.Даулетбаев аударды, Л.Н.Толстойдың балалардың оқуына арналған «Филиппок» (1931) туындысын А.Шақышов аударған. Н.В.Гогольдың «Мертвые души - «Өлі жандар» (1932) К.Тайшиков, «Ревизор» (1934) шығармасын М.Әуезов аударған. М.Горькийдің «Мои университеты – «Менің университетім» (1935) М.Қаратаев аударған болатын. А.С. Пушкин шығармаларының үш томы қазақ тілінде жарық көрді.

1950-ші жылдардан бастап, аударма сапасына деген қызығушылық пен талаптар арта бастайды. Аударма ісінде М.Әуезов тиімді даму бағытын жүзеге асырады. Оның аудармашылық қызметі қазақ әдебиетінде және өнерінде бүтін бір дәуірді құрайды. Орыс классиктері мен әлем әдебиетінің шығармаларын қазақ тіліне аударуды таңдай отырып, М.Әуезов дәлме-дәл көркем әдеби аудармасына қарай ұмтылады. Тіл мәселелерін, стиль ерекшелігі, аударма мазмұнының түпнұсқаға сәйкес келуін қамтитын М.Әуезовтың мақалалары баспада жариялана бастайды. Қазақ әдебиетін орыс тіліне аудару дәстүрі, іс жүзінде, Мұхтар Әуезовтың «Абай жолы» эпопеясын аударудан басталатынын нық сеніммен айтуға болады. Автор өзінің аудармашыларымен қатар жұмыс істеді. Қазақстанда аударма ісінің тарихында автор мақұлдаған аударманың ең бірінші ұмтылысы осы болды.

М.Қаратаев өз жұмыстарын аударма теориясы мәселелеріне арнаған. Ол А.С.Пушкиннің шығармаларының Абай поэзиясының дамуына, бүкіл қазақ және әлем әдебиетінің дамуына әсер етуін қарастырады, шығармаларды орыс тілінен қазақ тіліне аударудың негізгі ұғымдарын және теориялық қағидаларын құрады.

Ұлы Отан соғысы жылдары аудармашылық баспа қызметінде айтарлық құлдырау көрінеді. Себебі, көбінесе, әскери-патриоттық тақырыптарға арналған шығармалар аударылады. Солардың ішінде,

М.Тарловский аударған қазақ ақыны Ж.Жабаевтың «Ленинградтық өреңім» (Ленинградцы, дети мои.) өлеңін айта кетуге болады.

1947 жылы М.Ритман-Фетисовтың мақаласы Б.Кенжебаевпен бірге автор болып, «Кеңестік Қазақстандағы аударма қызметі» мақаласы жазылады. Бұл мақалада аударма тарихы, мән-мазмұны қарастырылған, орыс тілінен қазақ тіліне аудармалар талданған. Соғыстан кейінгі жылдары көркем аударма өзге халықтардың әдебиетіне жол аша отырып, кең ауқымда дами түсті. В.Державин, С.Липкин, С.Маршак, П.Кузнецов, С.Ботвинников, Е.Евтушенко, Н.Сидоренко, В.Соколов, В.Савельев, О.Дмитриев, Л.Щеглов және т.б. қазақ тілінен аудармалары аса жемісті болып саналады. 50-ші жылдары «Алпамыс», «Кобланды», «Қозы-Көрпеш – Баян-сұлу» және т.б. қазақ эпостары орыс тіліне аударыла бастады. Осы кезеңде республикада өзінің ұлттық кадрлары болмады: орыс аудармашылары қазақ шығармаларын жолма-жол, сөзбе-сөз аударды.

XX ғасырдың 50-60 жылдары поэзиялық шығармаларды қазақ тілінен орыс тіліне аудару аса тыңғылықты зерттелмеді, сондықтан да осы кезеңде берілген тақырып бойынша түпкілікті жұмыстар жоқтың қасы.

М.Әуезов және М.Қаратаев қалыптастырған қазақ аударматуының негізгі қағидаларын С.Талжанов, А.Сатыбалдиев, К.Нурмуханов, Т.Абрахманов, З.Тұрарбеков, У.Айтбаев,

С.Құспанов және т.б. теориялық тұрғыдан зерттеушілер жалғастырды.

С.Талжанов көркем аударма мәселелері туралы жұмыстарды, шығармаларды орыс тілінен қазақ тіліне аударуды талдай отырып, аударма түрлерін келесідей жіктеуді ұсынды: *еркін, сөзбе-сөз, барабар немесе шынайы*.

А.Сатыбалдиевтің монографиялық зерттеулерінде шынайы аударманың анықтамасын көруге болады. Ғалым аудармашылар үшін ең маңызды үш шартты алға қоя отырып, көркем аударма теориясын жалпы аударма теориясы тізбегі бойынша – лингвистикалық тұрғыдан қарастырады. Бұл Қазақстанда 1960 жылдары бүкіл аударма түрлерін зерттеу аясында лингвистикалық ғылымның бір тармағы туындаған растайды.

Қазақстандық ғалымдардың еңбектері теориялық та, тәжірибелік те сипатқа ие. Аударма қызметіне тікелей қатыса отырып, өз тәжірибесінен көркем аударма туралы теориялық қорытындылар және түйіндер жасай отырып, олар қазақстандық аударма ісін дамытатын жазушылар-аудармашылардың бірінші ұрпағын құрайды.

1970-ші жылдары жарық көрген белгілі жұмыстардың бірі, А.Сатыбалдиевтің «Рухани қазына» монографиясы болып саналады (1965).

Аударма теориясының одан ары дамуын А.Сатыбалдиев, С.Талжанов, М.Балақаев ғалымдардың әсерімен

тағы бірқатар ғылыми зерттеулердің пайда болуы растайды.

С.Құспанов «Абай поэзиясының орыс тіліне аудармалары» жұмысында (автореф. дис.... филол.ғыл.канд. Алма-Ата, 1966) Абай шығармаларының орыс тіліне аудармаларын талдайды, оның поэзиясының аударма нұсқаларына сыни баға береді, аударма тілінің толыққанды болу мәселелерін қарастырады.

XX ғасырдың 70-ші жылдарында Қазақстанда жалпы аударма теориясы көптеген зерттеушілердің, ғалым-әдебиеттанушылардың, лингвисттердің, сыншылардың және аудармашылардың назарына іліне бастады.

С.Талжановтың «Қазақ әдебиетінің тарихи даму кезеңдері және осы процесте аударманың рөлі» (автореф.дис. ... филол.ғыл.канд. Алма-Ата, 1972) атты докторлық диссертациясы; У.Айтбаевтың А.М.Горькийдің шығармаларының аудармаларында фразеологизмдерді қазақ тіліне беру тәсілдері» (автореф.дис. ... филол.ғыл.канд. Алма-Ата, 1971) атты; М.Құрмановтың «Неміс поэзиясын қазақ тіліне аударудың кейбір мәселелері» (Гете, Шиллер және Гейненің шығармалары аудармаларының материалында) (автореф.дис. ... филол.ғыл.канд. Алма-Ата, 1972) атты кандидаттық диссертациялары пайда болды.

Осы кезде көркем аударма теориясы мен тәжірибесінің көкейкесті мәселелерін қамтитын, қазақ аударматануының ғылым ретінде дамуына әсер ететін

монографиялық зерттеулер және оқу құралдары жарық көре бастады. Осындай туындылардың қатарына Р.Хайруллиннің «Аударма сипаты» (Алматы, 1976); У.Айтбаевтың «Аудармадағы фразеологиялық құбылыс» (Алматы, 1975); С.Талжанлвтың «Аударма және қазақ әдебиетінің мәселелері» (Алматы, 1975); З.Тұрарбековтың «Әдебиеттер достығының дәнекері» (Алматы, 1977) жұмыстарын; М.Қаратаевтың «Түпнұсқаға қол жеткізу – аударманың жемісті болу шарты» (Простор, 77 № 8); К.Қамбаровтың «Түпнұсқа және аударма», Журналистика, 1974, 4 шығ.; Х.Садықовтың «Аудармадағы метафора туралы» (Простор, 1973, №9); С.Сеитовтың «қазақ поэзиясы және оны орыс тіліне көркем аудару мәселелері» (Кіт.: Қазақ әдебиетінің ұлтаралық байланыстары, - Алма-Ата, 1970) мақалаларын; М.Құрмановтың «Достық делдалы» (Алматы, 1979) кітабын жатқызуға болады.

М.Әуезовтың «Абай жолы» роман-эпопеясының орыс тіліне аудармасы сапалы аударма болып саналды (2007 жылға дейін). Бірінші томды Т.Нұртазин, Л.Соболев (1 б.), А.Никольский және Л.Соболев (2б.) аударған. Ал, екінші томды Л.Соболев (1б.), Н.Анов және З.Кедрин аударған (2б.) болатын. Автордың өзі аударма жұмыстарына тікелей қатысуы орыс тілі және басқа тілдерге аудармасына жетістік және танымалдылық алып келуіне себеп болды. Нәтижесінде, миллиондаған таралыммен қырық тілге аударылып, басылып шығарылды.

М.О.Әуезовтың қолжазба куәліктерін, соның ішінде автордың өзі орындаған «Абай жолы» роман-эпопеясы бөлімдерінің жолма-жол, сөзбе-сөз аудармаларын оқи келе, ҚР ҰҒА академигі З.А.Ахметов: «М.О.Әуезовтың жолма-жол, сөзбе-сөз аудармасы түпнұсқаның, стильдік және тілдік өзіндік ерекшелігімен қызықты, себебі жазушы жолма-жолдың мақсатын ескере отырып, көркем аудармада сақталуы тиіс барлық мазмұнды нақтырақ беруге тырысты. Кейбір сөйлемдердің, қазақ тіліне тәні, алайда орыс мәтініне жат құрылымдық ерекшелігімен осымен түсіндіріледі», деп атап өтті. Ғалым, орыс тіліндегі аудармадағы мәтінді жолма-жол, сөзбе-сөз аудармамен салыстыра отырып, «М.Әуезов жолма-жол, сөзбе-сөз аудармада көптеген фразаларды сәтті түрде беріп, көркем әдеби мәтінде толықтай сақтап немесе азғантай ғана өзгерістер жасаған» деген қорытынды жасайды.

Мұндай аударма әдісі жоғары сапаға қол жеткізуді, түпнұсқаға барабар аударманы құруды қамтамасыз етеді.

КСРО болған кезде аударма ісінің күйін ұлттық республикаларда зерттейтін, орыс аудармашылардың бай тәжірибесіне негізделген көркем аударма мектебі дами бастаған. КСРО барлық өңірлеріндегі және шет елдегі танымал теорияшылдар мен тәжірибешіл тұлғалардың еңбектері «Мастерство перевода», «Тетради переводчика» басылымдарында жарияланды. «Дружба народов» журналы мақалалар мен аудармаларды жиі шығарып тұрады,

ал «Литературная газета» газеті көркем аударма теориясы мен тәжірибесі мәселелері бойынша мәжілістердің, талқылаулардың материалдарын қамтып отырады.

Көпұлттық кеңес әдебиеті көркейіп тұрған жылдары Қазақстанда көркем ұлттық әдебиеттің барлық шығармалары орыс тіліне аударылды. Олардың ішінде қазақ прозасы мен поэзиясын тиісті түрде көрсететін сапалы аудармалар көп кездеседі. Мұның бәрі орыс тілі аудармашыларының күрделі, шынайы, тыңғылықты қызметтерінің нәтижесі болып табылады. «Простор» журналының аясында ұйымдасқан Қазақстанда тұратын орыс тілі мамандары да аудармамен белсенді түрде айналысуда. Олардың қатарына В.Антонов, Н.Чернова, А.Соловьев, Л.Флоровская, В.Киктенко, Л.Шашкова және т.б. жатқызуға болады (60-шы жалдардан бастап 80-ші жылдардың соңы).

Аударма қызметінің екінші кезеңі. Бұл кезең, біріншіден, А.Нұрпеисовтың «Қан мен тер» романын орыс тіліне аударумен байланысты. Осы романды аударуға өз мамандары (Г.Белгер, кейін М.Симашко), және де Мәскеуден шақырылған мамандар да (Ю.Казаков) жұмылдырылған болатын.

Екіншіден, осы кезде Олжас Сулейменовтың феномені және орыс тілді қазақ әдебиеті қалыптаса бастайды. Қазақстанның аударма мектебіне өз үлестерін қосқан, орыс тілінен аударатын, орыс тілінде жазатын бір топ қазақтар пайда бола бастады. Солардың ішінде, Қайрат

Бақберген, Бахыт Қайырбеков, Орынбай Жанайдаров, Бахытжан Қанапьяновты атап өтуге болады.

70-80-ші жылдар баспасына қазақ авторларының орыс тіліндегі аудармалары туралы материалдар жарық көре бастайды. Олар аудару баспаларына қатысты жеке бақылауларды қамтиды және аударма теориясы үшін жеке ғылым ретінде зор мәнге ие болады. Келесі жұмыстарға аса көп қызығушылық танытылды: З.Ахметов «Қазақ поэзиясының тілі туралы» (Алма-Ата, 1970); А.Жовтис «Маршак қазақшадан аударды» (Простор, 1977 №8); С.Талжанов «Аудармалар және аудармашылар туралы: (Аударманың лексико-семантикалық мәселелері, Алматы, 1987), Ф.Х.Фаткуллин «Көркем аудармада түпнұсқаның ұлттық өзгешелігін көрсету қағидалары» (Филологиялық жинақ, X шығ. – Алматы, 1973), З.Қабдолов «Сөз өнері» (Алматы, 1982), С.Кирабаев «Жоғары міндет» (Алма-Ата, 1985), Т.Жұртбаев «Көркем аударма». Табыс пен талпыныс (Уақыт және қаламгер. 12-ші кітап. Алматы, 1986), «Жазушының біліктігі және әдебиеттердің өзара қатынасы» жинақтары (Алма-Ата, 1982), «Қазақстанда көркем аударма мәселелері» (Алма-Ата, 1989), Н.Сағындқова «Қазақ поэзиясы орыс аудармасында» (Алма-Ата, 1983), «Жұлдыз» журналының 12-ші нөмірінде басылып шығарылған Г.Жұртбаевтың мақаласы (1983), орыс тілді поэт және аудармашы Б.Қайырбековтың «Шығармашылық ізденіс бағыттары» атты (08.07.1983 ж., «Огни Алатау» газеті), «Көркем

аударма туралы» (12.05.1986) қазақ тілінен орыс тіліне мақаласы және т.б.

70-80-ші жылдары ақын Қайрат Бақбергенвов қазақ тілінен орыс тіліне аудару жұмыстарын белсенді түрде жүргізеді (Асан Қайғы, Доспамбет-жырау, Тәттіқара, Бұхар-жырау, Шалкиіз шығармаларының аудармалары, оның аудармаларында Т.Молдағалиев, Қ.Мырзалиев, А.Ахметов, Ю.Хэжкидің өлеңдері жарық көрген). Сонымен қатар, екі қазақ авторлары – Тынымбай Нұрмағамбетовпен және Оразбек Сарсенбаевпен нәтижелі түрде жұмыс істеп, Ерлан Сатыбалдиевтің прозасын аударумен айналысады. Республика ақындарының көбі өз алғысын білдіретін орыс аудармашылары қатарынан В.Савельевтің және Т.Кузовлевтің аударма қызметтерін ерекше бөліп – ші көрсетеді.

80-ші жылдардың соңында аударманы бағалауда тұжырымдылық бетбұрыс байқалады. Осылайша, 1978 жылы Горький атындағы Әдеби институтты бітіріп шыққан, орыс тілді ақын және аудармашы Б.Г.Қаирбеков: «Қазақстандық сын бізде қазақ әдебиетінің шығармаларын тыңғылықты аударумен айналысатын көп орыс жазушылары мен ақындары жұмыс істейтінін жиі атап өтеді», деп жазған. Орынды айтылған, алайда жергілікті авторлар жүзеге асырған поэзиялық аудармаға қаталырақ көзқарас таныту керек, сол кезде қазақ тілінен орыс тіліне іс жүзінде жақсы аударатын аудармашылар көп кездеспейтіні анықталады. Ерекше

жақсы аударатын аудармашылар қатарына Л.Кривошеков, В.Антонов, А.Жовтис, Р.Тамаринаны жатқызуға болады. Олардың аударма қызметі қазақ көркем сөзінің ерекшелігін, далалы көшпендінің философиялық дүниетанымын, қазақ ұлттық эпосын – заманауи қазақ поэзиясының өзінің ұлттық өзгешелігінің қайнар көзін терең түсініп, жеткізуімен айрықша болып келеді. Алайда, негізгі артықшылығы қазақ ақындарымен көптеген жылдар бойы араласу тәжірибесі, жергілікті табиғи әдеби бейімделу болып табылатын аталған аудармашылар да әлі де злочастный жолма-жол аударманы пайдалунада. Ал, қазіргі уақытта барлық бұрынғы кеңестік республикаларда, «түпнұсқадан аударатын уақыт келгеніне» көңіл аударылады (1983).

Б.Қаирбеков өлеңдерді ғана емес, сондай-ақ, прозаны да аударумен айналысады. 1991 жылы ол аударған Шәкәрімнің «Түріктердің, қырғыздардың, қазақтардың және хан династиясының шежіресі» атты кітап жарық көрді. Этникалық, жалқы атаулардың, тарихи күндердің және хабарламалардың соншалықты көп болуы аудармада қиынға соқтырды. Оның орыс тіліне аудармасында Асан қайғының, Бұхар-жыраудың, Ақтамберді-жыраудың поэзия-жыраулары; Абайдың, Бүркітбайдың, Абдолла Жұмағалиевтің, Мұқағали Мақатаевтың шығармалары; Ғафу Қаирбековтың, Тұманбай Молдағалиевтің, Әбдікәрім Ахметовтың, Тұрсынхан Әбдрахмановтың, Есенғалаи Раушановтың, Оразақын Асқаровтың

және тағы басқаларының өлеңдері көрініс тапты.

КСРО Жазушылар одағына қарасты Жоғары әдеби курстарының бітірушісі (1981-1983 жж, әдебиеттанушы және аудармашы дипломы), ал қазіргі уақытта «Жібек Жолы» баспа үйінің бас директоры, ақын және аудармашы бахытжан Қанапьянов поэзиялық аударма жанрында көп жылдан бері жұмыс істеп келеді. Әртүрлі жылдары ол Абайды, Жамбылдың, Кененнің, Шәкәрімнің, Мағжан Жұмабаевтың өлеңдерін, қазақ фольклорының атақты ескерткіші – «Қыз Жібек» шығармасын орыс тіліне, Назым Хикметті, Поль Валериді қазақ тіліне аударып келді.

Аударма қызметінің үшінші кезеңі 90-жылдардан басталады, яғни екі тілдің біріндегі шығарманың авторы бола отырып толыққанды екі тілде де жазатын немесе түпнұсқа тілден аударма алатын екітілді аудармашы-қазақтар іске кіріскен кезден. Осы кезеңде тәржімалап отырған ақынның шығармасын тек қана аударып қоймай, сонымен қатар оның мағынасын толық беру керек болды. Аударма-таныстыру басқа сапаға көше бастады: тұжырымдамалы аударма, аударма-түсіндіру. Аудармашы осы тәржіманың деңгейінде өзінің аудармасының шартын ешқашан ұмытпайды, сонымен қоса екі тілдің де менталдық шеберлігін ескере отырып, тұжырымдамалық нүктелерді («жиналу орындарын») сақтауға тырысады. Бұл бағыттың өкілі ретінде *Әуезхан Әбдіраманұлы Қодарды* атасақ болады. Ә.Қодар – ақын, бірнеше кітаптардың авторы

және ұлттық классикалық аудармашы. Ол өз кезегінде орыс тіліне ортағасырлық жыраулардың поэзиясын, Абай Құнанбаевтың, Мағжан Жұмабаевтың, Жұматай Жақыпбаевтың шығармаларын аударған. Қазақ тіліне Е.Замятиннің «Атилла» драммасын, М.Хайдеггердің, Ж.Делезаның, Х.Ортеги-и-Гассеттің философиялық еңбектерін және «Батыс философиясының атологиясындағы» басқа да шетелдік философтардың еңбектерін аударған (2002). Қазақ тіліндегі «Мәдениеттанымдық сөздіктің» авторларының бірі (2001). Әлемдік мәдениеттанымдық ойлардың екі томын қазақ тіліне аударып, осылайша «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасына айтарлықтай үлес қосты.

Қос тілді жетік меңгерген тұлғалардың қатарында Қайрат Жанабаев ойып орын алған. Қ.Жанабаев жасаған жырау поэзиясының аудармасы – бұл орыс тіліне аударудың жаңа деңгейі.

Үшінші – заманауи кезеңде Қазақстан Республикасының жаңа қоғамдық-саяси құрылысындағы жаңа өнегелік идеялар жайында, әдеби үдеріс жайында заманауи түсініктерді қамтитын жаңа оқулықтарды, оқу құралдарын, сөздіктерді және анықтамалықтарды жасау бойынша жұмыстар басым бағыт алған.

Егемен Қазақстанның халықаралық аренаға сәтті шығуына орай қазақ әдебиеті әлемдік әдебиеттің контекстінде зерттеле бастады. Бұл контекстте көркем аударма мәселесі ең өзекті мәселелердің қатарына шығып,

осылайша мамандардың осы тұста мұқият болуларын талап етеді.

Қазақстанның аударма ойында жинақталып қалған мүмкіндіктерді зерттеу барған сайын қажет болып отыр (проза: Герольд Бельгер, Ерлан Сатыбалдиев, Майра Жанұзақова, Гүлзада Мурзахметова және басқалар; поэзия: Қайрат Бақберген, Бақыт Қайырбеков, Бақытжан Қанапьянов, Әуезхан Қодар, Игорь Полуяхтов, Аслан Жақсыбеков және т.б.).

Бүгінгі таңда Қазақстанда аударма мектептері бар, көне баспалар көптеген аудармашыларды тәрбиелеп шықты. Осындай (*аударманың қазақ тілді мектебі*) мектеп Астана қаласындағы қазақ тілді кітаптар басып шығаратын «Аударма» баспасының маңында қалыптасуда. Соған қарамастан, елдегі аударма мектептеріне қатысты мәселе Қазақстан қоғамының барлық талаптарына сай болатын деңгейде қалыптаса қойған жоқ.

2002 жылы «Батыс философиясының антологиясы» кітабы басылып шықты // Аудармашылар Қ.Әбішев, М.Сәбит, Ә.Қодар, А.Сағитқызы (Алматы: Фонд Сорос-Казахстан, 2002, 464 бет), бұл кітапта Гераклиттің, Парменидтің, Демокриттің, Ницшенің Хайдеггердің, Ортеги-и-Гассеттің, Делезаның және Гваттаридің, Дерридань, Адорноның еңбектерінің аудармалары келтірілген. Бұл Қазақстан егемендігін алғаннан кейінгі қазіргі батыс философиясын қазақ тіліне аударудың алғашқы қадамы болды.

Кітапқа жасалған сын пікірде батыс философиясының жетік білгірі Ж.Баймұхаметов өзінің лайықты деген бағасын береді. «Қазақстан философиясы ғылымының тағдырында айтулы оқиға болды. Қазақ тілді әдебиеті «Батыс философиясының антологиясы» бір томдық кітабының жарыққа шығуының арқасында батыс философиялық мәтіндердің академиялық аудармаларымен толықты. Марксизм-ленинизм классиктерінің еңбектері қазақ тілінде басып шығарылған заманынан бері бұл Гераклиттен бастап Дерридке дейінгі батыс философтарының еңбектерін аудару бойынша Қазақстан ғылымындағы қазіргі сәттегі ең маңыздылардың қатарында десек артық айтпаспыз. Аудармашылардың ұжымына мынадай беделді ғалымдар мүше болды: Қажымұрат Әбішев, Мұрат Сәбит, Әуезхан Қодар және Аяжан Сағиқызы». Әсіресе, Әуезхан Қодардың аудармашылық қасиетін айтпай кету мүмкін емес, ол көне грек даналықтарына, сонымен қатар постклассикалық философиялық стратегиялар саласына өзінің кеңдігімен сондай әсерлі ену жолын жүргізді.

Қазіргі уақыттағы Қазақстандағы аудармашылық қызмет өзінің мүмкіндігін өсіруде. Осылайша, 2006 жылы «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы бойынша Ә.Қодар ойшыл-постмодернизмдердің еңбектерін аударды. Олар «Әлемдік мәдениеттану ой-санасы» 10-томдық сериясына кіреді және оның 7 және 8 томын «Постмодернизм және

мәдениет» деген атпен кұрайды (Алматы, «Жазушы», 2006).

Қазақ тіліне атақты ғалым-мәдениеттанушы Б.Г.Нұржановтың француз тілінен орыс тіліне аралық аударма жасауы арқылы тәржімаланды. Бұл дерек *қазақ тіліне академиялық аудармалар жасау орыс тілінің ортада делдал болуы арқылы қызмет жасайтын Қазақстандық мектептердің бар екендігін растайды*. Жетінші том Ә.Қодардың кіріспе «Постмодернизм жөнінде бірер сөз» атты мақаласымен жабдықталған, сонымен қатар әрбір аударылып отырған философқа жеке мақала арналған, ол мақалада сол философтың шығармашылық өмірбаяны мен аударылып отырған мәтіннің терминологиялық ерекшеліктері жайлы айтылады.

7-томның мазмұнына мына аудармалар кірген: Ж.Бодрийяр «Дәлме-дәл стратегиялар», Ж.-Ф. Лиотар «Постмодерн күйі», Ж.Делез және Ф.Гваттари «Мыңдаған жазықтықтар» («Капитализм және шизофрениядан», 2-т), Ф. Ницше «Музыка рухынан туындаған трагедия», М. Хайдеггер «Философия дегеніміз не», Ж. Дериид «Грамматология туралы», К.Окакуро «Шай кітабы». 8-томға қомақты таңдаулар енген: «Ежелгі Шығыс философиясынан», «Ежелгі Греция философиясынан», Ж.Батай «Бақтың Еркін адамы», Р.Жиран «әлем жаратылғаннан бері жасырылған кұпиялар жайында», «Қысқаша мәдени сөздік» және мәдениеттануға арналған Ә. Қодардың қазақ тілді мақалалары.

Қазақстандық аудармашылар постмодерн кезеңіндегі батыс-еуропалық философтардың еңбектерін тәржімалап жасаған жұмыстары аударма теориясының дамуы мен тәжірибесіне – соның ішінде – жалпы мәдениетке үлкен үлес қосты.

Терминологияны өңдеу, соның ішінде философиялық ұғымдарды өңдеу, аса қиын аударма еңбегі. Осы жайлы **Ж.Бодрийярдың «Дәлме-дәл стратегияларын»** аударған біздің замандасымыз Әуезхан Қодардың өтілі куә бола алады (1983). Аудармашының өз жазбасында айтқанындай, шығарманың атауының өзі-ақ тәржіманың қиын болатындығын көрсетті. «Ерекше қиындықты *«жауыздық»* ұғымы тудырды. Қазақ тілінде *«жауыздық»* ұғымы объективті принципке қарағанда, субъективті нұсқауға жақындау келеді. Көріп отырғанымыздай, **аударма жұмысы тіларалық айырмашылықтарды да түсінуге көмектеседі.**

Ә. Қодар аударған басқа автор Жан-Франсуа Лиотар «Постмодерн хәлі» (1979). Көптеген ұғымдар мен сөдер қиындық туғызды, соның ішінде Аристотель алғаш қолданған *«метафизика»* сөзі, *«деформациялылық»*, *«легитимация»*.

Дерридтің ойлау әдісі – *«деконструкция»* да қиындық тудырды. Делез – Гваттари терминологиясы номадтық ойлау кейпін метафорикалық зерттеуге арналған.

Орыс тілді ақын және қазақ тілінен орыс тіліне кәсіби тәржіма

жасайтын аудармашы Бақыт Қайырбеков өзінің «Пегастың екі алып қанаты» мақаласында басқа мәселелердің арасында ұлттық-өзіндік маңызы бар мәселені қозғайды, ол дегеніміз аудармашыға ең басты «кедергі тас» болып табылатын мәселе. Ол нәтижесінде аудармашылардың өздері Пушкин немесе Абайдың көптеген туындыларын дәлме-дәл аударудың мүмкін еместігін мойындауына тура келетін бейнелі тілдің аса ұлттық ерекшеліктері жайлы айтады.

Қайырбековтың айтуы бойынша, мәселенің көзі бұл ұлы ақындардың ақындық мұрасы ғасырлар бойына енген тереңдікке тамырларымен сіңген әлемнің арнайы ұлттық қабылдауына тіреледі және халықтың тұрмыс-тіршілігі мен әдет-ғұрпына байланысты. Мұндай қабылдау көнеге кетіп, көптеген ұғымдарды архаизмге айналдырды, сондықтан да аудармашы өзі тәржімалап отырған тілдегі халықтың ескі мәдениетімен алдын ала танысуына тура келеді.

Қайырбековтың көзқарасы бойынша, С.Есениннің өлеңдерін тәржімалаушы аудармашы осы ақынның шабыттануының қайнар көзі болған А.Афанасьевтың «Табиғатқа славян халқының ақындық көзқарастары» атты кітабын оқымаған болса, онда көптеген нәрседен мақұрым қалады екен. Б.Ғ. Қайырбеков «Табиғатқа түрік халықтарының ақындық көзқарастарын» өзіне сіңірген қазақ тіліндегі мұра жиналмағандығына өкінеді, десек те қазақ фольклор зерттеушілері мұндай талпыныс әрекеттерді жасауда.

Аударма рөлі жайлы тақырыпты жалғастыра отырып, Б.Қайырбеков орыс аудармашылары жайында жазады. Қазақстанның көптеген орыс ақындары қазақ ақындарының туындыларын тәржімалаушы болып табылады (түрнұсқа тілінен болмаса да), және бұл олардың жеке шығармашылықтарына әсер етпей қоймады. Көптеген қазақ ақындар өздерінің аудармашыларын сондай ризашылықпен айтады – Валерий Антонов, Лидия Степанова, Надежда Чернова, Олег Постников, Вячеслав Кихтенко.

Өз заманында, әріптестерінің жұмыстарын қорытындылай келе, Б.Ғ. Қайырбеков олардың алғашқы өлеңдерінде Қазақстан тақырыбын бейнелеу мәселесін айтты. Орыс ақындарының шығармаларында Қазақ тақырыбы тюркизмді жиі қолдану жолымен ғана «танылды». Классикалық орыс әдебиетіндегі шығармалар бойынша танылатындай әуел баста отандық символ ретінде айтса да болатындай Русьқа деген сағыныш тақырыбынан да асып түскен бұл шығармаларын басып шығару кезінде ақындардың өздері қойған міндетті талап деп түсіндіріледі. Б.Қайырбеков әділетті байқағандай, өзінің ақындық отанын жасанды ету (орыс тілінің отаны) және географиялық отанды күштеп жасау (өмір сүру орны) болып жатты.

Анық болғандай, Қазақстандық аударма қызметі көркем әдебиет тәржімаларымен, сонымен қатар ғылыми тәржімалармен, ал соңғы уақытта публистикалық әдебиетпен байланысты көптеген сұрақтардың өзектілігін арттырады.

Қазақстан аударматанымын қалыптастыру мен дамыту үшін әлемдегі жинақталған тәжірибені қайта ойлап қарастыру қажеттігі туындайды. Тарихилық санатқа көз тігіп басты назарға алу керектігі бірінші кезекте тұр, соның ішінде Б. Қайырбековтың «Пегастың екі алып қанаты» мақаласындағы контекст (жоғарыда келтірілген).

Г.Т.Хухуни, И.И.Валуйцев аударматанымның категориясы ретінде тарихилық жайында. Ресейлік ғалымдар, Ф.Ницшенің «тарихи сезімнің деңгейі жайлы» тезисін дамыту барысында осы тезистің аударма тарихына, тарихи концепцияларға – жалпы аударма теориясына маңыздылығын айтады: «Фридрих Ницшенің айтқан сөздерінде аударма ісі бойынша жұмыстарда сирек кездесетін, бірақ бізді қызықтырып отырған мына тақырыпқа тікелей қатысы бар ескертуді табуға болады: о да, бұ да дәуірге тән тарихилық сезімнің деңгейі жайлы осы дәуірде аудармалар қалай жасалуда және өткен кезеңде туындаған шығармалар қалай қабылдануға соған байланысты баға беруге болады (Қар.: Н.Storig. Das Problem des Übersetzens. Stuttgart, 1963. – S.236).

Барлық даулылығына және көптеген пайымдаулардың қарама-қайшылығына қарамастан неміс философының әрқашан өзіне, сыпайы айтқанда, бір мағыналы қатынас көрмегендігіне қарамастан, бұл афоризм шындыққа толық сай келеді деген ой түйеміз. Аударма тарихы мен аударма

тұжырымдамаларына көз жүгірту арқылы-ақ осыған жеңіл көз жеткізуге болады. Бір жағынан, XVIII-XIX ғғ еуропалық дәстүрлерді алатын болсақ, оларды құрушылардың назарының қақ ортасында әлемдік әдебиет классиктерін аударумен байланысты мәселелер болды, атап айтқанда дәл осыған байланысты жиі даулар туындап отырды. Басқа жағынан алар болсақ, салыстырмалы-тарихи тіл білімі туындаған өткен ғасырдың басында тарихилықтың тууы кезеңінде белгілі заңдылық болғандығын елемей кету мүмкін емес, аударма саласында романтизм сияқты сондай керемет құбылыс болды деп белгіленген – «көркем аударманың тарихында ұлы, ең үлкен дәуір болды».

Аударма теориясының өз алдына бөлек ғылыми пән ретінде пайда болғаннан (дәстүрлі зерттеушілердің көбісі оны XX ғасырдың ортасында «айқындалды» деп белгілейді) бастап «тарихи колоритті» сақтау мәселесі («ұлттық өзгешелікпен» қатар оларға тән еңбектер мен зерттеулерде маңызды рөл атқарып келді). Осылайша, отандық лингвистикалық аударматанымның негізін қалаушы А.В.Федоров өзінің көп басылып шығатын «Аударманың жалпы теориясының негізі» оқулығындағы бір тарауын түпнұсқаның қалыптасуынан бастап оның сипаттары және аудару мақсаттары сұрақтарына арнады. Қазіргі онжылдыққа жататын В.С.Виноградовтың еңбегі (Аударматанымға кіріспе. – М.,2001) диахронды аударма деп аталатын

аудармаға көп назар келтірген... лингвистикалық, сонымен қатар әдеби көзқараста жазылған басқа да ғылыми және ғылыми-методикалық еңбектерде де ұқсас бейне бар. Бұл мәселенің жеке аспектілерін осы жолдардың авторына да қарауына тура келді (2003).

Көрсетілген жағдайлар аударма жайында ғылым басқаратын категориялар тізімінде тарихилық, яғни негізгі мәтін «жазылған» шеңберде сол уақытша перспективаны сақтау ұғымы ойып орын алу керектігі жайында мәселе көтеруге мүмкіндік береді. Оның соңғы шешіміне еш араласпастан біз өзіміздің көзқарасымызға сай онымен байланысты белгілі сәттерді анықтауға себеп болатын кейбір ойлармен бөліскіміз келеді».

Жаңа аудармалардан. 2006 жылы қазақ ақыны және аудармашы, Падма Шри үнді премиясының лауреаты Әубәкір Нилибаев еңбек еткен «Дхаммапада» үнді кітабы басылып шықты. Оның алдында ол қазақ тіліне «Махабхарата», «Рамайна» және басқа да үнді әдебиетінің жауһарларын аударған.

Одан бір жыл алдын біздің көзқарасымыз бойынша керемет аударма Джавами'ал-хикаят ва лавами' ар-ривайат («Әңгімелер жинағы және керемет оқиғалар»). Басылым, алғы сөз, парсы тілінен аударма, тісіндірмелер, қосымшалар мен «Шығыс даналығының асыл қазынасы» көрсеткішін Тимур К.Бейсембиев дайындады.

Атақты «Абай Жолының» жаңа аудармасы мәдениет саласында айтарлықтай уақиға болды.

ӘДЕБИЕТ

- [1]. Бахтикиреева У.М., Синячкина Н.Л. Переводческая деятельность в Казахстане (страницы истории: взгляд из России): учеб. пособие. М.: Изд-во РУДН, 2011.
- [2]. Кунанбаева С.С. Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности. Алматы, 2017. – 263 с.
- [3]. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. Алматы, 2010. – 344 с.
- [4]. Кунанбаева С.С. Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности. Учебное пособие/ С.С. Кунанбаева.: Алматы, 2017 – 264 с.
- [5]. Кулиева Ш.А., Тавберидзе Д.В. Переводческое дело в центральноазиатском регионе: страницы истории (XVI—XIX века) // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Вопросы образования: языки и специальность. 2017. Т. 14. № 2. С. 310—318.
- [6]. Российского университета дружбы народов. Серия: Вопросы образования: языки и специальность. 2016. № 1. С. 106—112.

СТАНОВЛЕНИЕ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ (ОБЗОР ПОСТСОВЕТСКОГО ПЕРИОДА)

Сұраншы Ж.,¹

¹магистрант,

Специальность – переводческое дело

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

E-mail: juju-kz95@mail.ru

Әділ С.,²

²магистрант,

Специальность – переводческое дело

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

E-mail: juju-kz95@mail.ru

Жусупова Р.³

³К.ф.н., кафедра перевода и межкультурной коммуникации

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

E-mail: juju-kz95@mail.ru

Аннотация. В настоящее время в области перевода широко изучено становление переводоведения, но становление именно переводоведения в Казахстане до сих пор кардинально изучено и не решено. Переводческие дела на казахстанской земле с каждым годом растут, переводчикам или будущим переводчикам необходимо знать, какие этапы происходило переводоведение в Казахстане. К примеру, революционный период переводческого дела сложился в Казахстане в период присоединения Казахстана и России. На постсоветском этапе в известных книгах и учебных средствах, посвященных переводоведческой науке, мало изучен вопрос об истории и развитии переводческого дела в Центральной и Средней Азии, т. е. В Казахстане. Создание новых независимых стран в рамках постсоветской системы вызывает необходимость в понимании и описании переводческой деятельности: ее история, современное состояние и дальнейшее развитие в новых обществах.

Ключевые слова: «исторический колорит», «конкретизация», «адекватный перевод», «интенция переводчика», «герменевтика», «переводоведение».

FORMATION OF TRANSLATION STUDIES IN KAZAKHSTAN (REVIEW OF THE POST-SOVIET PERIOD)

Suranshy Zh.,¹

¹MA student

Speciality-Translation studies

Kaz UIR and WL named after Ablai Khan

Almaty, Kazakhstan

E-mail: juju-kz95@mail.ru

Adil S.,²

²MA student

Speciality-Translation studies

Kaz UIR and WL named after Ablai Khan

Almaty, Kazakhstan

E-mail: juju-kz95@mail.ru

Zhusupova R.,³

³Ph.D., Department of Translation studies and Intercultural communication

Kaz UIR and dWL named after Ablai Khan

Almaty, Kazakhstan

E-mail: juju-kz95@mail.ru

Abstract: At present, the formation of translation studies has been widely studied in the field of translation, but the formation of translation studies in Kazakhstan has not yet been radically studied and solved. Translation business in Kazakhstan is growing every year, translators or future translators need to know what stages of translation studies took place in Kazakhstan. For example, the revolutionary period of translation was formed in Kazakhstan during the accession of Kazakhstan and Russia. At the post-Soviet stage, the issue of the history and development of translation in Central and Central Asia, i.e. in Kazakhstan, is poorly studied in well-known books and educational tools devoted to translation science. The creation of new independent countries within the post-Soviet system makes it necessary to understand and describe translation activities: their history, current state and further development in new societies.

Keywords: "historical flavor", "specification", "adequate translation", "translator intention", "hermeneutics", "translation studies"

ВИДЕОУРОКИ КАК ИСТОЧНИК ИНФОРМАЦИИ И СРЕДСТВО МОТИВАЦИИ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Тенизбаева Н.А.¹

¹преподаватель кафедры практики речи иностранной филологии

Факультета Перевода и Филологии

КазУМОиМЯ им.Абылай хана

Алматы, Казахстан

E-mail: adi.nur@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается влияние видео уроков на занятиях иностранного языка: развитие навыков говорения и слушания, эффективность и доступность. Также дается характеристика видам видео уроков и пример в виде приложения.

Ключевые слова: информационно-коммуникативная компетенция, преддемонстрационный этап, дидактический характер, блокбастер, обучающее видео.

Использование современных технологии в XXI веке является одним из методов обучения иностранных языков и не только. Без них уже невозможно представить современного человека в обществе. Все больше и больше используются информационные технологии в образовательном процессе, поэтому способность решения профессиональных педагогических задач с использованием ИКТ, становится важной частью профессионализма, а также информационно-коммуникативной компетентности педагога. Современный учитель при обдуманном и грамотном использовании ИКТ в качестве формы обучения, сможет решить ряд задач дидактического характера:

- зрительями могут быть учащиеся любой возрастной группы
- процесс работы просмотра

контролируемый

- добиться совершенствования процесса преподавания
- аудио и визуальное восприятие информации одновременно
- значительно повысить уровень самостоятельной работы учащихся
- воздействовать на формирование мотивации учащегося к обучению
- для обеспечения необходимого учебного материала
- для формирования разных навыков, в особенности слушание и понимание данного материала и т.п.

Одним из интересных форм использования ИКТ, это - видео материалы или же видео уроки. Главным преимуществом этой технологии является наглядность, который является важным для учащихся. Здесь можно привести к примеру Китайскую поговорку: "Tell me - I will forget, Show me- I will remember, Involve me - I will learn"

что в переводе означает: “Скажи мне - я забуду, покажи мне - я запомню, вовлеки меня, и я буду учить”. Большая часть информации усваивается с помощью зрительной памяти, и воздействие на нее очень важно в обучении. Просмотр красочных и интересных видео материалов является средством мотивации и повышения интереса учащихся к данной теме по предмету.

Видео урок - это ничем не хуже, чем занятия с преподавателем, их эффективность вполне можно сравнить с эффективностью дорогостоящего обучения в учебных центрах. Видео уроки на занятиях английского языка позволят повысить ученику свой уровень образования в несколько раз быстрее, чем любая книга или самоучитель, а для того, чтобы использовать данную технологию на уроке вы можете воспользоваться ресурсами Интернет. Видеокурсы появляются регулярно и в большом количестве, они посвящены самым разным темам - от уроков с начала алфавита до современного жанрово-классического произведения литераторов, авторов, а также киносериалов с субтитрами.

Существует огромное количество видеоматериалов, которые можно использовать на уроках английского языка. Это могут быть рекламные ролики или интервью с известными людьми, мультфильмы или сюжет из мировых блокбастеров, фрагменты новостей и телепередач. В научно-методической литературе строгой классификации видеоматериалов не существует. Исходя из технической стороны,

можно провести разграничение между видеозаписью, т.е. материалами, записанными на информационный носитель, и теми, которые непосредственно транслируются в эфир. Благодаря современным технологиям и интернету, практически любую информацию можно найти в глобальной сети и записать на носитель.

Существует огромное количество видеоматериалов, которые по стилю передаваемой информации можно разделить на следующие: [1, с. 40 – 43]

- a) Художественные (мультфильмы, различные художественные фильмы, фрагменты спектаклей);
- b) Научно-популярные, публицистические (интервью, документальные и учебные фильмы);
- c) Информационные (реклама, записи новостей, телепередач, видеоролики);
- d) Страноведческие (видео экскурсии).

Наиболее важной в методическом плане является следующая классификация видеоматериалов:

- a) Специально предназначенные для обучения иностранному языку (видеокурсы и другие учебные фильмы);
- b) Предназначенные для носителей языка или аутентичные, включая художественные фильмы и прямую трансляцию телепрограмм в эфир;
- c) Разработанные самими преподавателями и обучающимися;

Доступными на всех этапах обучения английскому языку

являются учебные видеоматериалы. Они состоят из небольших эпизодов и имеют дополнительный дидактический материал. Согласно Б.Томалину, можно выделить 2 типа учебных видеоматериалов:

а) непосредственно обучающие языку (direct teaching video);

б) выступающие в качестве дополнительного источника для обучения языку (resource video) (3)

Одной из основных задач обучения английскому языку является развитие навыков говорения, поэтому главной целью в обучении английскому языку с использованием видеоматериалов является обучение устной и письменной речи. Демонстрация любого видеоматериала методисты разбивают на этапы. Так, Ю.А. Комарова рассматривает функционирование видеофрагментов в учебном процессе как функционирование опор, призванных способствовать формированию конкретных умений. Она определяет их функции в соответствии с этапами работы над ними на уроке:

1-й этап: видеофрагмент – содержательная опора (видеофрагмент ВФ–1)

2-й этап: видеофрагмент – смысловая опора (ВФ – 2)

3-й этап: видеофрагмент – стимул (ВФ – 3)

Исходя из традиционного деления процесса работы с видеофильмом на этапы и из предложенных Ю.А. Комаровой и Й. Вехаге, на наш взгляд, можно выделить четыре основных этапа: [2, с. 54– 63]

а) Подготовительный или преддемонстрационный этап (pre-viewing);

б) Восприятие фильма или демонстрационный этап (while viewing);

с) Контроль понимания основного содержания или последемонстрационный этап ((post) after-viewing);

д) Развитие языковых навыков и умений устной речи или творческий этап;

На каждом этапе есть ряд задач, выполнением которых и определяется эффективность всего аудиовизуального процесса.

Преддемонстрационный этап

Цели этапа:

1. мотивировать учащихся, настроить их на выполнения задания, сделав активными участниками процесса обучения;

2. снять возможные трудности восприятия текста и подготовить к успешному выполнению задания.

На этом этапе происходит снятие языковых трудностей и трудностей понимания содержания видеофильма. Возможно введение имен собственных, которое могут вызвать трудности при просмотре видеофильма, пояснение событий или условий в которых происходит действие.

Учитель может кратко передать основной сюжет видеофрагмента, заострив внимание на вопросах, которое необходимо будет раскрыть на послесмотровом этапе.

Просмотром видеоматериалов можно завершать цикл уроков по какой-либо теме или проблеме.

Учащиеся заранее получают задание на изучение конкретного материала, что логично подготавливает их к просмотру видео. Предварительное чтение текстов и обсуждение проблем по той же тематике (на родном и на иностранном языках), также способствуют повышению мотивации в ходе просмотра видео при условии, что видеосюжет открывает новые перспективы видения данной темы, содержит элемент новизны и непредсказуемости.

2. Демонстрационный этап

Цель этапа:

Обеспечить дальнейшее развитие языковой, речевой или социокультурной компетенций учащихся с учетом их реальных возможностей иноязычного общения.

Демонстрация фильма должна сопровождаться активной учебной деятельностью зрителей-обучаемых.

На этом этапе используются задания, направленные на поиск, вычленение, фиксирование, трансформацию определенного языкового материала: лексики, грамматики, фонетики. В данном случае не столько формулировка задания, сколько содержание упражнения обеспечивает ту или иную степень эффективности и оправданности выполнения задания. Обучаемые могут также делать записи к тексту фильма, которые понадобятся при выполнении заданий на последемонстрационном этапе. [4]

3. Последемонстрационный этап

Цель этапа: использовать

исходный видеоматериал в качестве основы и опоры для развития продуктивных умений в устной или письменной речи.

На данном этапе проверяется эффективность использования в процессе просмотра фильма ориентиров, предложенных на преддемонстрационном этапе восприятия фильма, и использованных в фильме языковых и речевых средств.

Соблюдение последовательности предъявления видеоматериала и правильная формулировка задания способствуют эффективности использования видео в процессе обучения английскому языку. [4]

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры. – М., 1990. – С. 387-415
- [2]. Дружинин А.С. Английский перфект: понять и объяснить // Иностранные языки в школе. — 2016. — №2. — С. 49–53
- [3]. Charteris-Black J. Politicians and Rhetoric. The Persuasive power of metaphor. – UK, 2011. – P.52-77
- [4]. Fauconnier G. Mappings in thought and language. Cambridge University Press, 1997
- [5]. Fauconnier G., Turner M. Mental spaces: conceptual integration networks // Cognitive linguistics: basic readings / edited by Dirk Geeraerts. Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2006. P. 303-37
- [6]. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor // Metaphor and Thought / Ed. A. Ortony. Cambridge, 1993. P. 210
- [7]. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – Спб. 2008

Приложение 1

Методическая разработка для работы над мультфильмом "Рождественская песнь" ("A Christmas Carol ") для уровня Pre-Intermediate

Part 1. (pre-viewing)

Ex.1 Translate the given words: temporary, coal, disabled, turkey, clerk, generous, nephew, frightening, partner punishment, mean (or mean-spirited).

Ex 2. Quiz. How much do you know about Christmas in Britain? Test yourself with the quiz

1. Christmas carol is...

- A. A song sung at Christmas
- B. A mean man
- C. A ghost

2. What is usually found under the Christmas tree?

- A. Christmas cards
- B. Presents
- C. Shoes

3. Father Christmas traditionally arrives through the...

- A. Door
- B. Windows

4. Complete this phrase: ..... Christmas and a ..... New Year!

- A. Merry, happy
- B. Nice, pleasant
- C. Good, better

5. What would you find on the top of a Christmas tree?

- A. A star
- B. A fairy
- C. An angel

6. What is traditionally eaten for Christmas dinner?

- A. Chicken

- B. Turkey
  - C. Roast beef
7. What is Father Christmas also known as?
- A. Santa Claus
  - B. Papa Claus
  - C. Mister Claus
8. When is Boxing Day?
- A. December 24th
  - B. December 26th
  - C. December 31st

Part 2 (while-viewing)

Listen to the story (activity one). Decide if the sentences are true or false. If they are false, correct them.

1. Ebenezer Scrooge is a generous man. T F
2. Every year Scrooge spends Christmas day with his nephew Fred. T F
3. Ebenezer gives nothing to charity. T F
4. Jacob Marley has been dead for seven years. T F
5. The Ghost of Christmas Past is silent. T F

Part 3 (after-viewing)

Complete the sentences with words:

1. Most of the story of *A Christmas Carol* takes place on Christmas _____ .
2. Unlike Tiny Tim, Scrooge is not a _____ person.
3. Four ghosts _____ in the story.
4. Each of the three Christmas ghosts take Scrooge on a different _____.
5. The _____ family enjoy their Christmas meal.
6. Marley's ghost is _____.
7. Belle was once Scrooge's _____.
8. Marley was Scrooge's _____.
9. Scrooge goes home _____ on Christmas Eve.
10. The _____ ghost takes Scrooge to the future.

АҚПАРАТТЫҢ КӨЗІ ЖӘНЕ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ МОТИВАЦИЯСЫ МЕН ӨЗІ

Тенизбаева Н.А.¹

¹Шетел филологиясының сөйлеу практикасы кафедрасының оқытушысы

Аударма және филология факультеті

Абылай хан атындағы КазУМОиМЯ

Алматы, Қазақстан

E-mail: adi.nur@mail.ru

Аңдатпа. Мақала «метафора» түсінігінің қарастыруы мен когнитивті және конвенционалды метафорлардың саяси мен медиа дискурстарындағы аударма мәселелеріне шолуға арналған. Авторлармен ағылшын тіліндегі газеттік мақалдарында метафорлардың қолдану мысалдары және олардың аудару тәсілдері берілген. Авторлар назарларын аудармашылармен ең көп қолданатын аударма трансформацияларына аударады.

Тірек сөздер: конвенционалды метафора, когнитивті метафора, аударма тәсілдері, аударма трансформациялары, саяси дискурс, медиа дискурс.

VIDEO LESSONS AS A SOURCE OF INFORMATION AND MEANS OF MOTIVATION FOR STUDYING A FOREIGN LANGUAGE

Tenizbaeva N.A.¹

¹Faculty of Translation and Philology

KazUIRandWL named after Ablai khan

Almaty, Kazakhstan

E-mail: adi.nur@mail.ru

Abstract. The article discusses the impact of video lessons in foreign language classes: the development of speaking and listening skills, efficiency and accessibility. It also gives a description of the types of video tutorials and an example in the form of an application.

Key words: information and communication competence, pre-demonstration stage, didactic character, blockbuster, direct teaching video

КОГНИТИВТІ ЛИНГВИСТИКА - ТІЛ БІЛІМІНІҢ ЖАҢА БАҒЫТЫ. ТІЛ МЕН ОЙЛАУДЫҢ/САНАНЫҢ БАЙЛАНЫСЫ

Дәулеткүл Ә.Т.¹

¹Магистрант

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ

Алматы, Қазақстан

E-mail: dauletkulova.18@gmail.com

Ермагамбетова А.С.²

² к.ф.н., доц.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,

Алматы, Қазақстан

Email: [spam_433381741_spam @ablaikhan.kz](mailto:spam_433381741_spam@ablaikhan.kz)

Аңдатпа. Бұл мақала тіл білімінде жаңа пайда болған бағыт- конитивті лингвистикаға, оның түрлері мен салаларына арналған. Қазіргі аударматану саласында көптеген назар аударып жатқан мәселе тіл мен сананың байланысы және аудармадағы әлемнің тілдік бейнесі болып табылады. Осы орайда лингвомәдениетке, тіл мен сананға шет елдік ғалымдар ғана емес, М.М. Копыленко, Р. Сыздық, С.С.Құнанбаева, Е.Н. Жанпейісова, А. Ислам, Э.Д. Сүлейменова сынды отандық ғалымдарымыз да өз үлесін қосты.

Кілт сөздер: когнитивті лингвистика, тіл, ойлау, әлемнің тілдік бейнесі, лингвомәдениет, аударма.

Қазіргі лингвистикадағы маңызды жетістіктердің бірі - тілдің адамның танымдық қызметінде қатысып, жаңа парадигма ретінде таныстырылғаны болып табылады. Яғни, біз тіл арқылы адамның мәдениеті, ойы, әлемді тану процесстерін және т.б. ақпараттарды жинақтай аламыз. Тіл - әрбір ұлттың баға жетпес байлығы болып табылады.

Көптеген ғалымдар қазіргі лингвистиканың үш негізгі бағытын анықтайды: генеративті, функционалды және когнитивті лингвистика.[1, 135]

Когнитивтік лингвистика – көп қабатты, сан-салалы күрделі ілім. Оның күрделілігінің, қиындығының

басты себебі – нысанының қыр-сыры молдығында. Қазіргі заман тіл білімінде қалыптасқан бірнеше күрделі салалар бар. Олар:1. Интралингвистика (лат. - ішкі) тілдің ішкі жүйелік құрылымын, жүйе элементтерінің бір-бірімен қарым-қатынасын зерттейді. Оның негізгі салалары – фонетика, лексикология, грамматика.2. Экстрлингвистика (лат. - сыртқы) тілдің сыртқы дүниемен, қоғаммен байланысын зерттейді. Оның социоллингвистика, менталингвистика дейтін 2 саласы бар. Тіл білімін зерттеуде қолданылатын әдіс-тәсілге, зерттеушінің ұстанған бағыт-бағдарына қарай жіктеушілік бар. Ондай жіктеулер қатарына

салыстырмалы-тарихи,
типологиялық, ареалдық,
құрылымдық, психологиялық,
этнографиялық, эстетикалық,
синхрондық, диахрондық,
қолданбалы тіл білімі т.б. жатады. [2]

Когнитивті лингвистика - қазіргі жаһандық лингвистикалық ғылымды анықтайтын, қарқынды түрде дамып келе жатқан лингвистикалық бағыт. Бұл ғылымның жаңа бағыты болғандықтан, когнитивті лингвистикаға қатысты теория жағынан, зерттеу тәжірбие жағынан, зерттеу әдістері жағынан да лингвистердің келіспейтін сұрақтары көп. Когнитивті лингвистикада негізгі бағыты тіл мен адам санасын біртұтас жүйе тұрғысынан қарастыру болып табылады. Когнитивті лингвистика - адам әлемді танитын шеңбер ішіндегі бейнелі сызбаны орнатады. “Бейнелі сызба теориясының” авторы М. Джонсқа сүйенетін болсақ, бұл- біздің қабылдау процесстерінің динамикалық түрде қайталанатын үлгісі және бұл үлгінің негізінде дерексіз ойлар одан әрі ұғынады”.

Кубрякова “Когнитивті лингвистика - лингвистиканың бағыты, және бұл бағыттың ортасында тіл - ортақ когнитивті механизмдер ретінде, когнитивті құрал - ақпаратты кодтау және өңдеуде маңызды рөл атқаратын белгілер жүйесі ретінде орналасқан.[3,53]

З.Д. Попова мен И.А. Стерниннің пікірі бойынша “Когнитивті лингвистика - тіл мен ойлаудың күрделі қарым-қатынасын зерттеудің жаңа кезеңі”. [4] Осы орайда, біз когнитивті

лингвистиканың нейрофизиологиямен қатынасын байқай аламыз. Яғни, әртүрлі сөйлеу қызметі (тілді үйрену, тыңдау, сөйлеу, оқу, жазу және т.б.) мидың әртүрлі бөліктерімен байланысты.

Когнитивті лингвистика пәнаралық когнитивті ғылымның бір бағыты болып табылады.

Когнитивтік лингвистика әлемді және лингвистикалық танымның құрылымын модельдеуге бағытталған. Әлем жайлы түсінік адамның ойында сезімдер арқылы (сезімтал, көрнекі, дәмді) ұғым деңгейінде (белгі, дүниетаным) қалыптастырады. Когнитивтік лингвистиканың негізгі әдістері: тілді меңгеруден бұрын адам ойында қалыптасқан әлем туралы ақпарат жинау; бұл деректерді бірыңғай жүйеге топтастыру; адамның ақыл-ойында әлемді анықтау; осы әлемнің көрінісін тиісті тілде көрсету және т.б. болып табылады.

Когнитивті лингвистиканың ауқымы кең және нақты мақсаттар мен міндеттерден тұрады. Когнитивті лингвистиканың міндеттері:

1. әлемді тану мен мәнін түсіну процесстерінде тілдің рөлін анықтау;

2. Тілдің таным мен бірліктері арасындағы когнитивті құрылымдарының өзара байланысын зерттеу;

3. Әлем жайлы ақпаратты қабылдау, өңдеу, жіберу процесстерінде тілдің қатысу деңгейін анықтау;

4. Білімнің концептуалдау және категориялау процесстерін, мәдениеттің константасының тілдік категориялау мен концептуалдау

құралдары мен әдістерін сипаттауын зерттеу;

5. Концептосфераны құрайтын және оның мүшелеуінің негізгі рубрикаторы болып табылатын эмбебап концептілерінің жүйесін сипаттау;

6. Әлемнің тілдік бейнесінің және ғылыми және күнделікті бейненің байланысының мәселелерін шешу. [5]

Когнитивті лингвистиканың мақсаты - әлемді қабылдау, категориялау, жіктеу, түсіну процесстері қалай жүзеге асатынын және білім қалай жинақталатынын, ақпараттың әртүрлі қызметтерін қандай жүйелер қамтамасыз ететінін анықтау.

Осы орайда, когнитивті лингвистика ең бірінші кезекте біздің әлемнің тілдік бейнесімен, яғни біздің қабылдау, ойлау, түсіну қабілеттерімізбен тығыз байланысқанын көре аламыз. [6, 53] Сонымен қатар, бүгінгі таңда когнитивті лингвистер психологиялық механизмдер мен процесстер арқылы алынған, тілдің табиғаты мен құрылымы жайлы егжей-тегжейлі үлгілерге ие.

Когнитивті лингвистикамен тіл мен адамның таным процессімен, ақылымен және басқа да көптүрлі байланыстарына кең көрініс ашатын, тілді түсінудің жаңа басымдылықтары байланысты. Когнитивті лингвистика өзінің лингвистика саласынан шығып, логика, психология, социология, философия және т.б. ғылым салаларымен байланысады.

А.Н. Баранов және Д.О. Добровольский когнитивті

лингвистиканың жеті постулаттарын ұсынды:

1. Когнитивтің біріншілігі жайлы постулат: сөздің мағынасына, грамматикалық категорияларына, синтактикалық құрылымына, сөйлеу нақышы мен регистріне когнитивті құрылымдар жауапты. Кейбір тілдердің білім жайлы көрінісінің элементтері фрейм, сценарий, жоспар, әлем моделі және т.б. болып табылады. Сөздің мағынасын фрейм немесе сценари арқылы сипаттау дәстүрлі тіл біліміне қарағанда анағұрлым дәл болуы мүмкін.

2. Білімнің лингвистикалық және экстралингвистикалық бейрелеванттылығы жайлы постулат. Мысалы, жаңбыр жауып жатыр.

3. Күштің үнемділігінің тенденциясы жайлы постулат.

4. Тілдегі когнитивтік құрылымдардың іске асуының көптігі жайлы постулат. Когнитивті құрылым бірнеше сөздерден, сөздің бірнеше мағынасынан құралуы мүмкін.

5. Тілдік білдірімдердің мазмұнының әртектілігінің жоспары жайлы постулат: мағынаның ассертивті бөлігі, пресуппозитивті компоненті, иллокутивті құрамдас бөлігі, коннотация бар.

6. Семантикалық сипаттамалардың көптігі жайлы постулат.

7. Әдеттен тыс қолданылулардың маңыздылығы жайлы постулат.

Осылайша, когнитивті лингвистика негізгі білім категориясына жүгіне отырып, лингвистикалық және экстралингвистикалық қарсы қойып

салыстырудан арылып, әртүрлі типтегі білімді сипаттау үшін зерттеушіге бір ғана метатілді қолдануға мүмкіндік береді. [7, 28]

Орыс тілі біліміндегі когнитивті ғылымға айтарлықтай үлес қосқан ресейлік ғалым Ю.С.Степанов болды. Оның “константы словарь русской культуры” атты еңбегінде орыс мәдениетіндегі “любовь”, “правда”, “огонь”, “хлеб”, “наука”, “интеллегенция”, және т.б. концептілерді қамтып, когнитологиялық негізде талдау жасады. Адам іс-әрекеттерінің негізгі ерекшеліктерін түсінуде когнитивистер тілді кілт ретінде қолданады. [8,40]

Тіл білімінде жалпы тілдік теорияның қалыптасу тарихы, әртүрлі тілдік кезеңдерде, бағыттарда қалай шешілгені қамтылуы тиіс. Ондай өзекті проблемалар қатарына мыналар жатады: 1. Тілдің танымдық сипатымен, тілдің өзіндік табиғаты мен мәні, сөйлеумен, ойлаумен, қоғаммен, байланысы, атқаратын қызметі. 2. Тілдің құрылымы, құрылымдық элементтердің бір-бірімен байланысы, арақатынасы. 3. Тілдің таңбалық, жүйелік сипаттары. 4. Дыбыс тілінің шығуы. Тілдер дамуындағы ортақ заңдылықтар, тілдік құбылыстарға түрткі болатын ішкі, сыртқы жағдайлар, тілдер дамуында болатын дифференциялық (даралану), интеграциялық (жақындасу) процестер, жалпыхалықтық тіл, диалект, сөйлеу тілі мен әдеби тіл, тілдік одақ, т.б. 5. Тіл білімінің өзіндік зерттеу әдістері. 6. Когнитивтік лингвистиканың негізгі салалары, басқа ғылымдармен

қатынасы, өзіндік орны. 7. Когнитивтік лингвистиканың тарихы, ондағы басты кезеңдер. 8. Тіл білімі тарихындағы негізгі бағыттар мен мектептер. Бұл проблемалар – тіл білімінің өзіндік сипаты бар дербес ғылым екенін танытатын және өзара байланысты мәселелер. Когнитивтік лингвистиканың қарастыратын проблемаларды сөз еткенде, олар жөнінде белгілі тұжырымдар жасағанда, жеке тілдерді немесе тілдік топтарды зерттеу нәтижелері басшылыққа алынады. [9]

Сонымен қатар, орыс тіл білімінде когнитивті ғылымның маңыздылығын В.А. Маслова белгілеген болатын: “Когнитивная лингвистика дополняет анализ языка анализом речи, различных контекстов употребление соответствующих лексем, зафиксированных в текстах суждений о концепте, его определений в разных словарях и справочниках, анализом фразеологии, пословиц- поговорок, афоризмов, в которых концепт репрезентирован”. [6]. Яғни, тілдің танымдық сипаты, тілдің когнитивті бейнесі жайлы терең мағлұматты осы когнитивті лингвистика арқылы ие бола аламыз. Себебі ол когнитивті жүйедегі лингвистикалық бағыт болып табылады.

Когнитивті лингвистикаға өз үлестерін тек батыс және орыс ғалымдары ғана емес, Қазақстандық ғалымдар да қосқан. Олардың еңбектері орыс тілі мен қазақ тілінде шығарылған және орыс когнитивті лингвистика мектебінің дәстүрін жалғастыруда. Дегенмен, Э.Д.Сүлейменова “қазіргі қазақ тіл

білімінің жағдайы көптеген ғылыми еңбектерге, когнитивті лингвистика сияқты бағыттарға қарамастан, бірқатар жетістіктермен қатар зерттеудің негізгі бағытының болмағанымен сипатталады. Ол тек жалғыз зерттеулермен шектелген, мектептер немесе аяқталған тұжырымдама жоқ”. [10]. Қазақ когнитивті лингвистика саласында ерен еңбек еткендердің ішінде А. Байтұрсынов, К. Жұбанов, С. Аманжолова, Е.Н. Жанпейісова, Р. Сыздық, А. Ислам, М.М. Копыленко, Э.Д. Сүлейменова, С.С.Құнанбаева және т.б. бар.

А.Байтұрсынов ХХ ғасырдың басында таным мен тіл арасындағы байланысты атап өтті. Ол қазақ тілінің мүмкіндігін жаңа арнаға бағыттаумен қатар, жалпы тілдік құралдарын танымдық сатыларын адамның физиологиялық болмысымен, ұлттық халықтың дәстүрімен ұштастыра білді. Өзінің «Тіл құрал» атты еңбегінде «Тіл – адамның адамдық белгісінің зоры, жұмсайтын қаруының бірі...» [11] дей келе, «Тіл – құрал» деген қандай жат көрінсе, ішкі мазмұны да бастапқыда жат көрінер, өйткені бұл – қазақта бұрын болмаған жаңа зат деген автордың пікірін тіл – ойлау – таным – мәдениет арасындағы байланыс мәселесіне қатысты ой-тұжырымдарының бастамасы деуге болады. А.Байтұрсынов тіл мен психикалық жүйенің байланысына ерекше назар аударды. Кейіннен тіл мамандары тілдің әлеуметтік, психологиялық және когнитивтік функциясын анықтаған.

Қ.Жұбанов өз еңбектерінде тілдің когнитивтік функциясы мен

оның адамның ақылымен байланысы туралы жазды. Кез келген тілдің ой және танымға байланысты екенін дәлелдеген.

К. Жұбановтың негізгі идеялары: адамның физиологиялық және психологиялық сипаттамалары бойынша тілдерді талдау, қарым-қатынас құралы ретінде тілге баға беру және адам қызметінің нәтижесі, айналадағы әлем туралы көбірек білу тәсілі.

Қазақ тілі білімінде когнитивті лингвистикаға қатысты зерттеулер соңғы он быс жылда ғана қолға алына бастады. Қазақ тіл біліміндегі когнитивті лингвистикаға үлкен үлес қосқандардың қатарында

Қ. Жаманбаева да бар. Ол “Тіл қолданысының когнитивті негіздері” атты монографиясында тілдік сананың құрылымын анықтап, гештальт теориясы жайлы жазған. Сонымен қатар, когнитивтік құрылымның концептуалды көрінісін, күрделі жүйе тудыру ерекшеліктерін айқындаған. [12]

А. Ислам өзінің еңбектерінде когнитивті лингвистикадағы “тілдік тұлға” мәселелері жайлы сөз қозғайды. [13]

Профессор Э.Д. Сүлейменова тілдік таңбаның мағыналық-мазмұндық мәні арқылы ақиқат дүниені тану жағын қарастырса, Н.Ж. Жарқынбекова адамзаттың этноментальді дүниесінің тіл арқылы берілуін көрсетеді.

Ж. Манкеева өзінің “Қазақ тілін зерттеудің когнитивті негіздері” атты мақаласында когнитивті лингвистикада тілдің бейнелеуіштік қызметінің зор екендігін көрсетіп, ұстанымдарын айқындаған. [14, 28]

С.С.Құнанбаева

аудармашыларды мәдениетаралық коммуникацияның субъекті ретінде қарастырып, “мәдениетаралық коммуникация субъектісінің” тұлғаның дауымының психолінгвистикалық және когнитивті-лингвистикалық заңдылықтарын атап көрсеткен. Аудармашылардың алғашқы және екінші когнитивті саналары бар. Алғашқы когнитивті сана аудармашының ана тілімен қалыптасады. Бұл ретте Алғашқы концепт пен әлем бейнесі, алғашқы когнитивті білім (конструкттар) және ұлттық менталитет пен тілдік түсінік қалыптасып, бір-бірімен байланысады. Өз кезегінде, бұл байланыстар әлемнің және тілдік категориялаудың “реконцептуализация” механизмдерін құрайды. Бұл механизмдер арқылы екінші когнитивті сана қалыптасады. Бұл инофон тіл негізінде екінші бейне мен әлем концептін, екінші когнитивті білімді - конструктты, жаңа когнитивті -лингвомәдени жиынтықтарды дамытады. [15, 15]

Тіл және ойлау - бұл бір-бірімен әлеуметтік қызметі арқылы байланысқан, бірақ мән-мағынасы мен нақты сипаттамалары бойынша ерекшеленетін құбылыстар.

«Адамның ойлау қабілеті тек тілдік базада көрінді» деген тұжырым – тілші В. Фон Гумбольдттан бастау алған ғалымдар мен философтардың ортақ танымы. Оның пікірінше, тіл – адамзаттың бүтін болмысы мен танымына енетін адами рухтың негізгі қызметі [16]. В.фон

Гумбольдтың түсіндіруінше, әрбір жеке тіл – ұлттың тілдік санасында қалыптасқан нәтижесі, сол себепті тілдің қызметі қандай деген мәселеге, оның ішкі өмірінің қалай дамығанын, ұлттың рухани күшін, оның өзіндік ерекшелігін түсінбейінше, жауап беру мүмкін емес. Тіл мен рухани күштер бір-бірінен бөлек, бір-біріне жалғассыз дамымайды, олар бірлесіп зияткерлік қабілеттерінің біртұтас қызмет әрекетін тудырады. Халықтың мінезқұлқын танытатын, оның барлық ерекшеліктері мен аса маңызды құпияларын тек тіл ғана білдіре алады. В.Гумбольдтың тілдік формалар арқылы тілдің семантикалық өзгешелігін білдіретін тілдің ішкі формасы туралы ілімі этнолингвистиканың қалыптасуында өте маңызды болды.

Ой тіл арқылы айтылған мазмұнның негізін құрайды. Ой арқылы, адам миының сәулендіруші әрекеті арқылы тілдік единицалар объективті дүниенің заттары мен және құбылыстарымен байланысқа түседі, мұнсыз адамдардың бір-бірімен тіл арқылы қатынас мүмкін болмаған болар еді.

Тіл және ойлау турапы айтылған пікірлерді үш түрлі көзқарастың төңірегіне топтауға болады.

1. Тіл және ойлау тепе-теңдік бірлікте, бір-бірінен ешқандай өзгешелігі жоқ;

2. Тіл және ойлау арасында ешқандай бірлік, байланыс жоқ;

3. Тіл және ойлау өзара тығыз байланысты, бірге туып, қатар жасап келе жатыр, бірінсіз бірі болмайды, бірақ Бұлардың бірлігі тепе-теңдік

бірлік емес, бір-бірінен елеулі өзгешеліктері бар диалектілік бірлік дейтін тұжырымдар.

Бұлардың ішіндегі бірден-бір дұрыс тұжырым соңғысы. Өйткені тіл — ойпау құралы, ойды қалыптастыратын, оны жарыққа шығарып, басқаларға білдіретін құрал, ал ойлау — тілдің идеялық жағы, тіл арқылы берілетін мазмұнның негізі. Тіл және ойлау бір бүтіннің екі жағы, екі саласы: бірі материалдық, екіншісі — идеялық жағы. Тілдің бір жағынан, ойлауға, екінші жағынан, болмысқа қатысын талдау — жалпы тіл білімінің аса күрделі әрі талас туғызып келе жатқан мәселелері. Ойлау арқылы тілдің шындық өмірмен байланысы жүзеге асады. Ойды білдіру мен жеткізудің құралы бола отырып, тіл ойлаумен тікелей қарым-қатынасқа түседі. Тілдің тұлғалары (единицалары: сөз, сөйлем) ойлау түрлерін (ұғым, пайымдау) белгілеуге негіз болады. Ойлау тілдің негізінде болады.

Сөйлеу - адамдардың материалдық өзгертуші іс-әрекеті үдерісінде тарихи тұрғыдан қалыптасқан тіл арқылы болатын қарым-қатынас нысаны. Сөйлеу мен тілдің байланысы неде? Бұл сұрақтарға мамандар әр түрлі жауап береді. Кейбіреулері олардың арасында ешқандай айырмашылық жоқ, - дейді. Келесілері «Сөйлеу – тіл жұптағы түсінікті тек сөйлеу – индивидуалды табиғаттың феномені, ал тіл психологиялық құбылыс емес, сондықтан ол әлеуметтік, оны зерттейтін психолингвистика болып табылады, -дейді.

Ф. де Соссюр "Тіл және сөйлеу мәселесі" мәселесін көтереді. Ол тіл мен сөйлеу бір-бірімен байланысты, бірақ бір-бірінен өзгешеліктері бар, екі бөлек дүние. Сөйлеу - тілді қолданудың нәтижесі, ол - индивидуалдық, ал тіл - қоғам мүшелерінің бәріне бірдей дәрежеде міндетті, өзара байланысты таңбалардың жүйесі. Тіл - әлеуметтік сипатқа ие дейді.

Тіл мен сөйлеуді ғалымдар кейде бірге алып қарастырса, кейде екеуін екі бөлек құбылыс деп таниды. Мәселен, немістің көрнекті лингвисті Вильгельм фон Гумбольдт пен орыс лингвисті И.Э.Бодуэн де Куртенэ тіл мен сөйлеуді жеке-жеке ажырата келіп, оларды адамның ойы мен қарым-қатынасына байланысты қажеттіліктен туған үдеріс деп қарастырады.

Ф. де Соссюр тіл мен сөйлеуді ажырата келіп, олардың әрқайсысына тән айырмашылықтарды нақтылап көрсетеді. Автордың айтуынша: Тіл-әлеуметтік, ал сөйлесім – жеке-дара құбылыс. Тіл- тұрақты және ұзақ өмір сүретін үдеріс, ал сөйлеу - тұрақсыз және жиі өзгеріп отырады. Тіл – адамның миымен, санасымен бірге өзі қалыптасатын үдеріс, ал сөйлеу - әркімнің өзі дамытып отыратын үдеріс. Тіл- адамның қарым-қатынасында бәріне ортақ, ал сөйлеуде автордың өз қолтаңбасы болады. Тіл – психикалық құбылыс, ал сөйлеу – психо-физикалық құбылыс. Сөйлеу- адамның тіл амалдарын пайдалану арқылы пікір, ой білдіру әрекеті. Сөйлеу – анатомиялық мүшелердің қатысуымен іске асқанымен,

негізінен, кісінің психикалық қабілетіне, қоғамдық тәжірибесіне сүйенеді. [17]

Әлемнің бейнесін адам жасайды. әлемнің бейнесі дегеніміз – бұл тіршілік әрекетінің айнадай көрінісі емес, ол оның белгілі бір деңгейдегі түсіндірмесі. Әлемнің бейнесі адамның дүниетанымының өзегін құрайды және оның негізгі қасиеттерін бойына жинайды. Әлемнің тілдік бейнесі – сананың жемісі, ойлау, болмыс және тілдің әлем туралы ойын жеткізу құралдары ретінде өзара әрекеттерінің нәтижесі. Әлемнің концептуалды көрінісі ұғымының аясы өте кең, себебі оның жасалу барысында ойлаудың көптеген түрлері қызмет атақарады, олардың қатарында тілдің бейвербалды түрлері де кіреді. Берілген ұлттық тілдің нұсқасына тән арнайы тәсілдер мен атау құралдары әлемнің тілдік бейнесінің ажырамас бөлшегі ретінде әлемнің номинативтік көрінісін білдіреді.

XX ғасырдың соңында филологияда “концептуалды-мәдениеттанымдылық” бағыт қалыптасты. Концепт ұғымы лингвистикада «адамның әлем туралы жинақталған мәдени түсініктері» (А.Вежбицкая), «концепт – біздің нысан туралы білімдеріміздің жиынтығы» (В.Телия), «құдайлық ілімді танудың, сол арқылы, соны ұғыну арқылы халықтың рухын, ұлттың мәдени менталдығын танудың кілті» (В.Фон Гумбольдт) тәрізді анықтамалар беріліп жүр. Жаңа гуманитарлық білімдер саласына концепт терминін алғашқылардың бірі болып, орыс ойшылы С.А. Аскольдов енгізген

болатын. С.А. Аскольдов концептінің «орынбасарлық қызметі» оның басты белгілерінің бірі болып саналады деп көрсетеді. [18, 85]

Р.Лангакер когнитивтік домендер туралы гипотезаны қоршаған әлемнің білімі адамның ақыл-ойында ұйымдастырылған құрылымдар ретінде ұсынды. Р.Лангакердің теориясына сәйкес, адамның базалық домендерді құрайтын белгілі бір жиынтықтар бар: түс, дыбыс, дәм, иісті ажырата білу қабілеті; кеңістік және уақытша сезім; белгілі бір эмоцияларға бейімділік және т.б. Сонымен қатар адамның когнитивті қабілеттерге ие, олар негізгі домендермен байланысты және концепттің пайда болуына негіз болады. [19]

Зерттеушілердің пікірінше, басқа лингвоқоғамның жеке әлем бейнесін құру, біріншіден, бөтен мәдениет элементтерін түсіну үшін, субъект когнитивті үлгілердің негізі ретінде өзінің мәдениетінің құрылған танымдық стратегияларына жүгінумен; екіншіден, ол оқып жатқан тіл мемлекетінің жаңа мәдениетінің игерілген білімі мен когнитивті көріністерін қолданылуымен; үшіншіден, бөтен мәдениетті тану үрдісін арқылы өзінің мәдениеті жайлы анықталған жаңа білімге жүгінумен сипатталады. [20]

Когнитивті лингвистика жаңа коммуникация жүйелерін тану кезінде ойлау мен тану процесстерінің қарым-қатынасының үрдістерін анықтайды. Мәдениетаралық күзіреттерін және “екінші когнитивті сананың”

қалыптасуының механизмдерін құруда когнитивті үрдістердің заңдылықтарына өзінің назарын аударады.

Тіл- жәй ғана белгілер жүйесі емес, оймен алмасу құралы болып табылады. Тіл жана ғылыми нысан ретінде қарастырылмайды және тілдің когнитивті аспектісі тек жаңа тілдік объект болып табылады. Бұл орайда, тіл - сөйлеудің тілдік жүйелердің қызмет істеудің артында тұрған білім құрылымы - когнитивті ұұрылымдар ретінде қарастырылады. [15]

Әлемнің тілдік бейнесі тіл туралы білім мен қатар әлемнің концептуалдық бейнесінің мазмұнын таза тілдік құралдардың көмегімен толықтыратын ақпаратты да сақтайды. «Әлем туралы білім деп атауға болатын әлем бейнесі жеке және қоғамдық сананың негізінде жатыр. Тіл өз кезегінде танымдық үдерістің талаптарын орындайды. Әлемнің концептуалдық бейнесі әртүрлі адамдарда, мысалы, әртүрлі заман, әртүрлі әлеуметтік, жас топтары, ғылыми білімнің әртүрлі салалары өкілдерінде әрқилы болуы мүмкін. Әртүрлі тілде сөйлеуші адамдарда белгілі бір жағдайларда ұқсас немесе бір тілде сөйлейтін адамдарда әрқилы әлемнің концептуалдық бейнесі болуы мүмкін. Олай болса, әлемнің концептуалдық бейнесінде жалпыадамзаттық, ұлттық және жекелік бастамалар өзара қарым-қатынаста болады»[21, 67]

Дж. Брунер адамның танымдық қызметіне әсер ететін, маңызды факторлардың біріне тілді жатқызады. Дегенмен, адамның жеке

дамуы көбінесе өзі өскен мәдени ортаға байланысты екеніне көзін жеткізеді.[22]

Әлемнің тілдік бейнесі ұлттық, жекелік өзгешеліктерге ие. «Ұлттық» атауы ұлт ұғымымен байланысты мәселелерге жан-жақты зерттеуді қажет етеді. «Ұлт» ұғымына қатысты мәселелер санатына ұлттық діл де кіреді. «Ұлттық діл дегеніміз – ұлттың когнитивті стереотиптерінің жиынтығымен анықталатын шындық болмысты түсіну мен қабылдаудың ұлттық тәсілі. Бір жағдай (ситуация) әртүрлі ұлттық діл шеңберінде әртүрлі қабылдануы мүмкін. Ұлттық діл көбінесе адамның қабылдау ағзаларын бір нәрсені көріп, екінші бір нәрсені байқамай қалуға мәжбүр еткендей болып көрінеді» [23]. Соныдқтан, біз қоғамдық дискурсты аудару кезінде екі ұлттың әлемнің тілдік бейнесіне назар бөлуіміз керек, сонымен қатар, олардың әлемді қабылдау, сана мен әлемді түсіну ерекшеліктерін ұмытпағанымыз жөн.

ӘДЕБИЕТ

- [1]. Касевич В.Б. Когнитивная лингвистика: в поисках идентичности. – М.: Яз. славян. культуры, 2013. – 192 с. – (Разумное поведение и язык. Language and Reasoning). 135 с
- [2]. Әмірғали С.С ТІЛ ЖӘНЕ ОЙЛАУ. ТІЛ ЖӘНЕ САНА. 2018
- [3]. Кубрякова Е.С. и др. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1996. – 245 с.
- [4]. Попова, Стернин 2001: З.Д.Попова, И.А. Стернин. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: Истоки, 2001
- [5]. Кочетова О.А. Проблемы и задачи когнитивной лингвистики // Изв. Рос. гос. пед. унта им. А.И. Герцена. – СПб., 2006.
- [6]. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику: учебное пособие / В.А. Маслова. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 296 с 12 с
- [7]. Кубрякова, 1996: 53
- [8]. Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Постулаты когнитивной лингвистики // Изв. РАН. Сер. лит. и яз. М.: ИЯз РАН, 1997. Т. 56. № 1. С. 22–32. <http://spkurdyumov.ru/networks/vvedenie-v-kognitivnuyu-lingvistiku/2/>
- [9]. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М., 1997.С.40-43
- [10]. Оспанова Ф.А. ДИСКУРС КАТЕГОРИЯСЫНЫҢ ҚІҒРЫЛЫМДЫҚ ЖІКТЕЛІМ // Ш. Уәлиханов атындағы көкшетау мемлекеттік университетінің хабаршысы // № 1-2, 2014. 325 б
- [11]. Сүлейменова Ә.Д., Актуальные проблемы казахстанской лингвистики: 1991-2001, Алматы: Арыс, 2001[Сулейменова 2001: 41
- [12]. Байтұрсынов А.Тіл тағылымы, -А.,1992.
- [13]. Жаманбаева Қ.Ә. Тіл қолданысының когнитивті негіздері: эмоция, символ, тілдік сана. - А., Ғылым, 1998. -140 б
- [14]. Ислам А. Мифологияда көрініс тапқан дүниетанымдық құндылықтар // Конф жинағы, 56-60 бб
- [15]. МанкееваЖ.А. Қазақ тілін зерттеудің когнитивті негіздері // Тілтаным, - А., 2004. 28 б
- [16]. Құнанбаева С.С. Концептологичесике основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности. - Алматы, 2017
- [17]. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию М.,2000 <http://ebooks.semgu.kz/content.php?cont=r;1339>
- [18]. Аскольдов С.А. Концепт и слово/ Русская словесность. Антология. -М., 1997-268с.
- [19]. Langacker, R. W. Grammar and Conceptualization / R. W. Langacker. Berlin ; N.Y., 2000. - P. 2.
- [20]. Гальская Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. Изд-во “Академия”,- М. 2004. с 111
- [21]. Маслова В.А. Лингвокультурология: учебное пособие. – М.: Академия, 2001. –208 с. 67
- [22]. Лакофф, Дж. Женщины, огонь и опасные вещи. - С. 437.
- [23]. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. – Воронеж: ВГУ, 2000.–271 с.

КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА КАК НОВОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ЯЗЫКОЗНАНИИ. СВЯЗЬ ЯЗЫКА И МЫСЛЕЙ/СОЗНАНИЯ

Дәулеткүл Ә. Т.¹

¹Магистр, преподаватель

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

E-mail: dauletkulova.18@gmail.com

Ермагамбетова А. С.²

²Кандидат филологических наук, ассоциированный профессор

КазУМОиМЯ им. Абылай хана,

Алматы, Казахстан

Email: [spam_433381741_spam @ablaikhan.kz](mailto:spam_433381741_spam@ablaikhan.kz)

Аннотация. статья посвящена когнитивной лингвистике, которая является новым направлением в языкознании. В современном переводоведении большое внимание уделяется связи языка и сознания и языковой картине мира в переводе. Таким образом, лингвокультуру, язык и сознание исследовали не только зарубежные ученые, но и наши отечественные ученые как М.М. Копыленко, Р. Сыздык, С.С.Кунанбаева, Е.Н. Жанпейсова, А. Ислам, Э.Д. Сүлейменова.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, язык, мысль, языковая картина мира, лингвокультура, перевод.

COGNITIVE LINGUISTICS AS A NEW DIRECTION IN LINGUISTICS. THE CONNECTION OF LANGUAGE AND THOUGHTS / CONSCIOUSNESS

A. Dauletkul¹

MA, Teacher of Ablai Khan KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

E-mail: dauletkulova.18@gmail.com

A. Yermagambetova²

²Candidate of philological sciences, associate professor

Ablai Khan KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

E-mail: [spam_433381741_spam @ablaikhan.kz](mailto:spam_433381741_spam@ablaikhan.kz)

Abstract. The article is devoted to cognitive linguistics, which is a new direction in linguistics. In modern translation studies, much attention is paid to the connection between language and consciousness and the linguistic picture of the world in translation. Thus, linguistic culture, language and consciousness were studied not only by foreign scientists, but also by our domestic scientists like M. Kopylenko, R Syzdyk., S. Kunanbaeva, E. Zhanpeisova, A. Islam, E..Suleimenova.

Keywords: policy, political communication, political discourse, linguistics.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА КОНВЕНЦИОНАЛЬНОЙ МЕТАФОРЫ В ПОЛИТИЧЕСКОМ И МЕДИА ДИСКУРСАХ

Жампейіс Қ.М.¹

¹Кандидат филологических наук, ассоциированный профессор
заведующая кафедрой практики речи иностранных языков

Алматы, Казахстан

E-mail: aru_diya@mail.ru

Сеилова М.Б.²

²Магистр, преподаватель кафедры практики речи иностранных языков

КазУМОиМЯ им. Абылай хана,

Алматы, Казахстан

Email: s.madina-95@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению понятия «метафора», выделению проблем перевода когнитивных и конвенциональных метафор в политическом и медиа дискурсах. Авторами приведены примеры употребления метафор в англоязычных газетных статьях и способы их перевода. Авторы акцентирует внимание на наиболее часто используемых переводчиками трансформациях.

Ключевые слова: конвенциональная метафора, когнитивная метафора, приемы перевода, переводческие трансформации, политический дискурс, медиа дискурс.

Метафора долгое время понималась учеными исключительно как определенный инструмент речи, используемый в риторике для достижения каких-либо коммуникационных целей. Однако с дальнейшим развитием лингвистики и более детальным изучением этого феномена, само понимание метафоры изменилось. Первое определение метафоры осветил древнегреческий философ и мыслитель Аристотель в своем трактате «Поэтика». Согласно традиционной или же классической теории, выдвинутой Аристотелем, метафора понималась как некий риторический троп, литературный

прием, используемый для сравнения каких-либо конкретных вещей или абстрактных понятий, базирующийся на аналогии. В современной лингвистике метафору связывают не только с лингвистическим элементом деятельности человека, но и с его основными когнитивными процессами, метафора более не является инструментом украшения речи, а представляет собой комплексный механизм, включающий в себя все основополагающие элементы человеческого мышления.

Революционной эпохой в понимании метафоры, прорывом в лингвистике стало исследование,

проведенное в середине XX века американскими учеными Дж. Лакоффом и М. Джонсоном. Ученые в своем труде «Метафоры, которыми мы живем» (1990) характеризуют метафору как концептуальное явление, при помощи которого осуществляются основные когнитивные процессы и мышление человека [1]. В своей теории они выдвигают следующие положения:

1. Метафора выступает средством восприятия абстрактных понятий.

2. Природа метафоры приобретает концептуальный характер, а не языковой. А метафорические концепты, как известно, формируют и структурируют восприятие человека.

3. Процесс метафоризации основывается на персональном опыте человека, его сенсомоторном неметафорическом восприятии.

4. Использование метафор осуществляется бессознательно в повседневной жизни человека. В данном процессе сознание человека выступает в роли вместилища метафорических значений.

5. Метафора не основывается на логическом сходстве понятий. К примеру, метафорические модели «сфера-источник» и «сфера-цель» построены на общечеловеческих ассоциативных связях.

6. Система метафор оказывает большое влияние не только на лексику языка, но и на область грамматики (например, грамматические метафоры) [2].

Сейчас метафоры получили широкое применение в разных

областях деятельности человека, в том числе в политическом и медиа дискурсах. Согласно Дж. Чартерису-Блэку, основной целью метафоры является более наглядная демонстрация какой-либо идеи с целью привлечения внимания аудитории. Он также отмечает важность контекста метафоры [3, с. 50]. Первыми перспективу использования метафоры в политическом дискурсе предложили еще Лакофф и Джонсон. Рассмотрев военную метафору Дж. Картера ТРУД – ЭТО РЕСУРС, они пришли к заключению, что процесс метафоризации тесно взаимосвязан с теорией ментальных пристрастий и концептуальной интеграции, разработанной Ж. Фоконье, где передача имплицитного значения концептов происходит между различными концептуальными областями [4, 5].

В соответствии с определением Дж. Лакоффа, конвенциональная (конвенционная) метафора — это метафора, которая широко распространена в повседневной коммуникации и не требует интеллектуальных усилий как от адресанта, так и от адресата. Люди будто договариваются («заключают конвенцию») о том, чтобы обозначать определенные понятия знаками других понятий, основывая свой выбор на сходстве между обозначаемым и обозначающим [6].

Так как медиа дискурс в основном рассчитан на большую и неоднородную аудиторию, политические проблемы, освещенные в данном виде дискурса, чаще всего выступающие достаточно

абстрактными и комплексными, упрощаются посредством использования метафор. К примеру, метафора «Nation is a family», рассмотренная Лакоффом в «Метафорах, которыми мы живем», сложные политические понятия рассматриваются через призму семейных отношений, в которых глава государства выступает в роли «Отца нации», а различные политические партии представляются «детьми».

Т.А. Казакова выделяет 6 приемов перевода метафор [7, с. 237-246, 259-265]:

1. Полный перевод;
2. Добавление/опущение;
3. Замена;
4. Структурное преобразование;
5. Традиционное соответствие;
6. Параллельное именование

метафорической основы.

Полный перевод осуществляется, когда в исходном и переводящем языках совпадают правила сочетаемости грамматики и лексики. Например, «The price war ended because even Murdoch could not afford to sell copies of the Times at a discount for ever» (The spectator, 2003). В данном случае мы переводим метафору как: «*Ценовая война* прекратилась, потому что даже Мердок не мог себе позволить постоянно продавать номера «Таймс» со скидкой».

Еще одним примером полного перевода мы можем рассмотреть перевод метафоры «a loan shark» в предложении «In tape – recorded conversations, Clark told Duffy he was in a dire financial situation and on the verge of going to a loan shark»

(Miscellaneous News, 2005). Русскоязычным вариантом данной метафоры будет следующее: «кредитная акула», а само предложение будет выглядеть как «В записанной на магнитофон беседе Кларк рассказывал Даффи, что он находится в тяжелом финансовом положении и ему ничего не остается, как пойти к какой-нибудь кредитной акуле».

Следующие приемы, используемые при передаче метафор – добавление и опущение. Прием добавления используется, когда фраза требует развернутого выражения мысли в переводящем языке, а прием опущения – при избыточном смысловом содержании в исходном языке. Например, метафора «lily-white America» в предложении «Lincoln raised the issue of shipping the slaves to Africa repeatedly before and during his presidency with the aim of leaving what Bennett describes as a "lily-white America without Native Americans, African Americans and Martin Luther Kings"» (The Guardian, 2000) опускается слово «lily» за его ненужностью.

Переводчик остановился на варианте: «Линкольн неоднократно поднимал вопрос о доставке рабов в Африку до и во время своего президентства с целью оставить то, что Беннетт описывает как "белую Америку без коренных американцев, афроамериканцев и Мартинов Лютеров Кингов".»

Другим примером использования опущения может служить перевод метафоры «to fan the flames of fear» в предложении «Fiorina: 'Irresponsible' for Donald

Trump to 'Fan the Flames of Fear and Frustration'» (Grabien, 2018). В русском варианте данная метафора будет звучать как «раздувать страхи», а само предложение соответственно, как «Фиорина заявляет: 'Безответственно' со стороны Трампа 'раздувать страх и разочарование'».

Еще одним часто употребляемым способом перевода является замена. Она используется при лексическом или ассоциативном несоответствии между элементами метафоры в исходном и переводящем языках. Рассмотрим метафору «in the heart of London» в предложении «An Isis supporter plotted to behead Theresa May and bomb Downing Street in a suicide attack in the heart of London, a court has heard». Переведем данную метафору как: «В Лондоне проходит суд над мужчиной, который планировал покушение на Мэй и теракт в центре города» (The Independent, 2018).

Другим примером замены может служить перевод метафоры «weak joke» в предложении «How this weak joke survived at all, instead of vanishing like its counterparts, is a matter of lucky coincidence involving the American presidential election of 1840» (BBC News, 2011). Переводимый вариант будет звучать как «плоская шутка», а само предложение можно перевести как: «Несмотря на то, что шутки того времени остались в прошлом, эта плоская шутка по счастливой случайности, также, как и президентские выборы в Америке 1840 года все еще актуальна».

Прием структурного

преобразования используется в случае различия традиций грамматического оформления метафоры. Для примера структурного преобразования возьмем метафору «a sleeper cell» в предложении «"Can you put me in a sleeper cell ASAP?" the defendant allegedly asked in September» (The Independent, 2018). Переведем предложение: «По слухам обвиняемый просил: "Могу я скорее присоединиться к спящей ячейке?"».

A sleeper cell (спящая ячейка) – это террористическая ячейка, которая работает под прикрытием до совершения теракт. При переводе изменилась грамматическая категория: слово «sleeper» (имя существительное) изменилось на слово «спящий» (имя прилагательное).

Традиционное соответствие используется для метафор фольклорного, библейского, античного происхождения, когда в языках сложились разные способы их выражения. Примером такого преобразования может служить метафора античной (фольклорной) тематики «Achilles heel» в предложении «The surging price of oil is an Achilles heel for the Indian economy, complicating its inflation, current account, fiscal balance and currency outlook» (Livemint, 2019). Переводом в данном случае будет служить аналогичный вариант русской лексики «ахиллесова пята», и вариантом перевода предложения будет являться следующее: «Резкий рост цен на нефть стала настоящей ахиллесовой пятой для экономики Индии, негативно влияя на

инфляцию, текущий бюджет, финансовое положение и валютные перспективы страны».

Другим примером приема традиционного соответствия является метафора «apple of discord» в предложении «As for us -- when we are offered the apple of discord in our daily lives, on social media or in person, we must not bite». Переводом данной метафоры будет высказывания «яблоко раздора» в следующем варианте перевода «Как по-нашему, когда в нашей повседневной жизни мы сталкиваемся с запретным плодом, в социальных сетях или лично, мы не должны его вкушать».

Когда межъязыковые условия требуют изменения метафоры, но переводчику необходимо сохранить образ, используется прием параллельного именовании метафорической основы. Примером может послужить предложение «It's simple and disturbing fact, that there are today too many women in prison, that many with varied and complex needs sadly go through a revolving door of reoffending, and that many women offenders are continue to be victims themselves» (The times, 2007). В переведенном варианте мы можем наблюдать следующее: «Простой и настораживающий факт состоит в том, что сегодня слишком много женщин – заключенных. Многие из них, имеющие свои трудности и проблемы, *попадают в замкнутый круг преступлений*».

Еще одним примером параллельного именовании метафорической основы является развернутая метафора из области спорта в предложении «The Tory

team, however, aren't all batting on the same wicket». В данном случае метафору можно перевести как «Однако команда консерваторов играла недружно».

Таким образом, метафора претерпела значительные метаморфозы в ее пути становления и развития из области риторики и до когнитивной лингвистики, и на сегодняшний день представляет собой один из наиболее часто употребляемых инструментов речи в политическом и медиа дискурсах. Где ее роль заключается не только в создании образности и фигуративности речи, но также в упрощении данного образа, делая его легко распознаваемым и легко расшифровываемым. В связи с широким применением метафор в выше указанных дискурсах, переводчики нередко сталкиваются с проблемами несоответствия как лексической, так и грамматической элементов исходного и переводящего языков. Для решения данных проблем при передаче метафор, перед переводчиком стоит целый ряд различных приемов и тактик, среди которых основными можно назвать полный перевод, использование трансформаций добавления/опущения/замены, а также структурные преобразования, применение традиционных соответствий и прием параллельного именовании метафорических основ.

ЛИТЕРАТУРА

- [8]. Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры. – М., 1990. – С. 387-415
- [9]. Дружинин А.С. Английский перфект: понять и объяснить // Иностранные языки в школе. — 2016. — №2. — С. 49–53
- [10]. Charteris-Black J. Politicians and Rhetoric. The Persuasive power of metaphor. – UK, 2011. – P.52-77
- [11]. Fauconnier G. Mappings in thought and language. Cambridge University Press, 1997
- [12]. Fauconnier G., Turner M. Mental spaces: conceptual integration networks // Cognitive linguistics: basic readings / edited by Dirk Geeraerts. Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2006. P. 303-37
- [13]. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor // Metaphor and Thought / Ed. A. Ortony. Cambridge, 1993. P. 210
- [14]. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – Спб. 2008

ПОЛИТИКА ЖӘНЕ МЕДИА ДИСКУРСТАҒЫ КОНВЕНЦИОНАЛДЫ МЕТАФОРАНЫҢ АУДАРМАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жампейіс Қ.М.¹

¹Филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
Шет тілдер сөйлеу тәжірибесі кафедрасының меңгерушісі
Алматы, Қазақстан
E-mail: aru_diya@mail.ru

Сеилова М.Б.²

²Магистр, шет тілдер сөйлеу тәжірибесі кафедрасының мұғалімі
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан
Email: s.madina-95@mail.ru

Аңдатпа. Мақала «метафора» түсінігінің қарастыруы мен когнитивті және конвенционалды метафорлардың саяси мен медиа дискурстарындағы аударма мәселелеріне шолуға арналған. Авторлармен ағылшын тіліндегі газеттік мақалдарында метафорлардың қолдану мысалдары және олардың аудару тәсілдері берілген. Авторлар назарларын аудармашылармен ең көп қолданатын аударма трансформацияларына аударады.

Тірек сөздер: конвенционалды метафора, когнитивті метафора, аударма тәсілдері, аударма трансформациялары, саяси дискурс, медиа дискурс.

FEATURES OF CONVENTIONAL METAPHOR TRANSLATION IN POLITICAL AND MEDIA DISCOURSES

K. Zhampeiiis¹

¹Candidate of philological sciences, associate professor
Head of Chair of Speech practice of foreign languages
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: aru_diya@mail.ru

M. Seilova²

²MA, teacher at Department of Speech practice of foreign languages
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: s.madina-95@mail.ru

Abstract. The article is devoted to the concept of «metaphor», the problems of translation of the cognitive and conventional metaphors in the discourse of mass media and politics. Examples of the use of metaphors in political discourse on the basis of the mass media are given. The authors focus on the main transformations of translation of the metaphors.

Key words: cognitive metaphor, conventional metaphor, mass media discourse, political discourse, translation transformations.

САЯСИ ДИСКУРС АУДАРМАСЫНЫҢ ЖАЛПЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.

Жампейіс Қ.М.¹

¹Филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор

Шет тілдер сөйлеу тәжірибесі кафедрасының меңгерушісі

Алматы, Қазақстан

E-mail: aru_diya@mail.ru

Әбілда А.Д.²

²Магистр, шет тілдер сөйлеу тәжірибесі кафедрасының мұғалімі

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,

Алматы, Қазақстан

Email: abdilda.akerke@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада саяси дискурстың рөлі мен оны ағылшын тілінен қазақшаға аудару ерекшеліктері қарастырылады. Мақаланың бірінші бөлімінде көптеген зерттеушілердің теориялық жазбалары айқындалып, соған қатысты автор өз ойымен бөліседі. Мақаланың екінші бөлімінде теориялық білімді негізге ала отырып, автор жекелеген сөздердің аудармаларын талдап, олардың жасалу жолдарына анализ жасаған.

Кілт сөздер: саясат, саяси коммуникация, саяси дискурс, лингвистика.

Бүгінгі таңда халықаралық саяси аренада еліміздің ауқымды жетістіктерге қол жеткізгенін ескеретін болсақ, саяси дискурс аудармасының мәні арта түседі. Мемлекеттер арасындағы саяси коммуникацияның рөлі ерекше және оны аударудың маңыздылығы, жауапкершілігі ерен. Көптеген мемлекетаралық және бүкіләлемдік саяси мәселелердің шешілуі – саяси коммуникацияның дұрыс әрі анық жүзеге асуымен тікелей байланысты. Осыған орай саяси дискурстың прагматикалық әлеуеті зор, оның құрамында автордың ниеті және әр сөйлеушінің сөйлеу мәнері, оның ерекшеліктері көрініс табады. Дискурстың кез келген түрі сияқты саяси дискурста адресатты

иландыру, сендіру немесе көндіру әрекеттері жүзеге асады, яғни көздеген мақсатына жету үшін мүмкін болған барлық шараларды қолданып, арнайы стратегиялар мен амалдарды пайдаланады. Көп жағдайларда осындай амал-тәсілдер саяси дискурсты аудару барысында біршама қиындықтар туғызады. Ал халықаралық деңгейде диалог орнату үшін мұндай ерекшеліктер аударма мәтін тіліне ешқандай нұқсан келтірмеуі жөн.

Саяси мәтінді аудару – аудармашыға жүктелетін ең ауыр және жауапкершілігі мол қызметтердің бірі. Себебі, тіларалық және мәдениетаралық айрықша белгілері, саяси дискурс тілінің ерекшеліктері аудармашыға

айтарлықтай қиындықтар туғызады, сондықтан саяси дискурсты аударудың жауапкершілігін түсініп, аударма барысында ерекше мұқият болу қажет, сондықтан да қазіргі таңда аударма саласында саяси дискурс аудармасы кеңінен талқыланып отырған өзекті тақырыптардың бірі.

Алдымен “дискурс” және “саяси дискурс” ұғымдарына түсінік бергеніміз жөн. Қазіргі таңда “дискурс” термині кең қолданысқа ие болып отыр. Дегенмен, терминнің нақты, бірегей анықтамасын беру мақсатында көптеген ғалымдар жан-жақты ізденіс жүргізуде. Соның ішінде “дискурс” ұғымын лингвистикалық тұрғыдан қарастырып көрейік. Дискурс сөзі латынның “discursus” – қозғалыс, айналым сөздерінен шыққан. Уақыт өте келе, сөз түрлі өзгерістерге ұшырап, дискурс түрлі адамдардың бір мәселеге қатысты ортақ ойлары, идеяларымен семантикалық-сигнификативті байланысқа түсе бастады. Осылайша, семантикалық өзгерістер барысында дискурс ұғымы вербальділік аясына енді. Яғни, дискурс дегеніміз “вербальді байланыс” немесе “вербальді коммуникацияны” меңзейді [1,35б]. Соңғы онжылдықта кеңінен таралған дискурс түсінігінің мағынасы да осы сөз жүйесіндегі байланысты меңзейді. Дискурс түсінігін мәтін түсінігінен айыра білу – алғышарттардың бірі. Екеуінің ұқсастықтарымен бірге айырмашылықтары да бар. Мәтін дискурс қызметін атқара алмайтын болса, кез келген дискурстың негізінде мәтін болады.

Саяси дискурс – мемлекеттік биліктің ресми тілі, оны жеткізудің түрлері көркем әдебиет, публицистика және ауызекі сөйлеу арқылы немесе бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жүзеге асады. Саяси коммуникация барысында, әсіресе, әлеуметтік-қоғамдық мәселелер қозғалғанда, тілдің мәдени-әлеуметтік ерекшелігі алға тартылып, оған айрықша екіпін түседі. Өйткені әр тұлғаның жеке көзқарасы шешуші рөл атқарады. Осылайша, әр әлеуметтік топтың өзіне ортақ, түсінікті тілдік нормалары болады [2, 361 б.]. Ал дискурстың ең негізгі мақсаты адресатқа әсер ету сынды басты қызметін баса көрсеткен жөн.

Саяси дискурсты зерттеген Э.В. Будаев, А.П. Чудинов, Е.И.Шейгалды сияқты ғалымдарды атап айтуға болады. Осы ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, біз саяси дискурсты зерттеудің нысандары ретінде саяси бұқаралық ақпарат (газет-журналдар, радио, теледидар) және парламенттік пікірталастар, түрлі кездесулердегі сөз сөйлеулер, саяси партиялардың құжаттары секілді қоғамдық-мемлекеттік негіздегі саяси дискурсты айтамыз. А.П.Чудиновтың пікірінше, аудармашы саяси дискурсты аудармастан бұрын, аударуға қатысатын қос тілдегі саяси дискурстың жалпы ерекшеліктерін меңгеруі тиіс. Продуцент және реципиент деген терминдерді енгізе отырып, бұл ғалым мәтін компоненттері және сөздің туындауы мен қабылдануы, автордың саяси көз-қарасы және

мемлекеттік саяси ситуацияны саяси дискурстың мазмұнын талдап көрсетті [3,416]. Саяси коммуникацияны аудару барысында, тілдік және лингвотникалық ерекшеліктер объективті түрде көрініс табады, сонымен қатар аудармашының тұлғалық мінез-құлқымен байланысты субъективті факторлар де кездеседі. Тіпті біртүлдік коммуникация барысында продуцент және реципиенттің әлеуметтік және жеке тұлғалық мінез-құлқы аса маңызды.

Осыған байланысты саяси дискурсты аудару барысында жиі кездесетін қиындықтардың бірі – анекдоттар. Саясаткерлердің анекдот айтқан мысалдары өте жиі кездеседі. Аудармашы анекдотты аударуда, оны дәл түпнұсқа тіліндегідей әсермен жеткізуде қиындықтарға тап болатыны сөзсіз. Мысалы, бірде Біріккен Ұлттар Ұйымының аудармашысы сөйлеушінің анекдотын аударма алмай қалған екен. Сонда аудармашы “Ханымдар мен мырзалар, оратор қазір аударуға келмейтін анекдот айтты. Бірақ, менің ойымша, егер сіздер қазір күлсеңіздер, ол қуанып қалар”, – деген болса, [4,446.], танымал ресейлік лингвист А.Д. Швейцер бұл проблеманы шешудің басқа жолын іздеп, таңдаған екен, сан алуан анекдоттарды әрқашан аударма білу мүмкін еместігін түсініп, ол өмірде кездесетін түрлі жағдайларға қатысты анекдоттар жинағын алып айрықша зерттеген. Соның нәтижесінде, аударма барысында анекдот естіп қалса, тақырыпқа қатысы бар басқа ұқсас анекдотты айтып, жағдайды шеше білген екен

[5,716.]. Анекдоттарды аударудың қиындығы ауызша әдеби жанр ретінде, қандай да бір халықтың, қандай да бір мәдениет өкілдерінің тұрмыстық, нәсілдік ерекшеліктеріне, олардың стереотиптері ойлау мәнеріне сәйкес туындайды. Анекдоттарды аударудың ең басты қиындығы – оны алдымен түсіне білу шарт. Аудармашы екі немесе одан көп тілді біліп қою ғана емес, сонымен қатар сол тілде сөйлейтін халықтардың мәдениетін де жете білуі шарт.

П. Пим, М. Робинзон сынды зерттеушілердің пікірінше, саяси дискурсты аудару ресми және бейресми болып екіге жіктеледі. Бейресми аударма кәсіби аудармашы арқылы бейресми жағдайларда іске асырылады. Мысалы, көліктегі әңгіме, үстел басындағы әңгіме немесе банкте валюта айырбастау пунктіндегі жағдайлар. Негізгі айырмашылығы – ресми аударма аудармашы үшін үлкен жауапкершілік жүктейді. Осы тұрғыда, П. Пим, М. Робинзон сияқты зерттеушілер, «аударма – аудармашы үшін зор жауапкершілікті жұмыс, ал аудармаға тапсырыс беретіндер үшін, ол – дайын мәтін» - деп атап көрсетті [6, 149-150б, 6б]

Саяси дискурс келесі жағдайларда: саяси келісімсөздерде және саммитерде; саяси тұлғалардың сөзінде; өзге тілдегі жаңалықтар және ғаламтор беттеріндегі ақпаратта; екі тілді сайттың және саяси көшбасшылардың жеке блогтарында; мемуар аудару барысында; баспасөзде жарияланған сұхбат және келісімсөздерді өңдеуде;

кей жағдайда саясаткерлердің телефон арқылы немесе телекөпір арқылы жүргізген келісімсөздері мен видео-конференция аудармасы барысында ауызша және жазбаша түрде аударылады.

Саяси лингвистика мен аударманың ортақ сипаттары бар:

1. Мәтін зерттеу тұрғысынан алғанда түпнұсқа мен аударылған мәтіннің жалпы сипаттамасы толығымен сәйкес келе бермейді. И. С. Алексеева [7, 56б] бастапқы мәтін мен аударылған мәтінге аударма талдау жасап, П. Пим ақпараттың 4 түрін: когнитивті, оперативті, эмоциональді және эстетикалық деп атап көрсетеді. *Когнитивті ақпаратқа* фактілер, жалқы есімдер және сандар жатады, бұл Р.К. Миньяр Белоручев терминологиясында «прецизиондық ақпарат» деп атаған [8, 124б]. *Оперативті ақпарат* реципиентке нұсқау ретінде көрініс табады. Әдетте ол «Тексеріңіз», «Назар аударыңыз», «Абай болыңыз» деген тәрізді бұйрықты сөйлем арқылы беріледі. Қандай да бір тауардың нұсқаулығында оперативті ақпарат, сондай-ақ саясаткердің сайлау науқаны кезінде халық алдында сөйлеген сөзін де иландыру күші көрініс табады. *Эмоциональды ақпаратта* ашық коннотативті мағыналы сөздер, стилистикалық амалдар, метафора, гипербола, сонымен қатар, неологизмдер мен тыныс белгілері негізгі тірек болады. Саясаткердің сайлау алды халыққа сөйлеген сөздерінде эмоциональды ақпаратты байқауға болады. Осындай жағдайда аудармашы әдеби нормадан тыс,

субъективті пікірін қосып жатады. *Саяси дискурстың эстетикалық ақпарат* тұрғысын анықтап түсініктеме берген В.С.Виноградов; *эстетикалық ақпаратты* музыкада, архитектурада және биде байқаймыз, яғни олар вербальді емес ақпарат алмасуға жатады. Вербальді мәтіндерде осы сынды ақпарат фоно-графикалық деңгейде аллитерация, ассонанс, ұйқас және ырғақ түрінде жүзеге асады. Мысалы, тақпақ түрінде келіп, сырттай жеңіл көрінгенімен, лексика–семантикалық деңгейдегі ерекшеліктері көп екенін, соның ішінде авторлық метафоралар, неологизмдер және фразеологизмдердің мағыналық ерекшеліктерін байқататыны аудару барысында қиындық тұғызады деп талдап көрсетті. [9, 161—182].

2. Метафорология және аударма. Қай тілде болмасын метафора құрамы ерекше қиын болатын себебі, олар қос мағыналы немесе көп мағыналы түсінікке ие болады Сондықтан, саяси дискурста кездесетін метафора аудармасы көп жағдайда бұрмаланып беріледі, сәтсіз, қате аударылған метафоралық бірліктер саяси коммуникация саласына кері әсер етеді. [10, 155—156б].

3. Саяси дискурстың интертекстуалды көрінісін прецедентті феноменнен байқауға болады. Ресейлік зерттеушілер Д. Б. Гудкова мен В. В. Красных интертекстуалды модельді оқып үйренуде прецедентті үлгілермен байланысын ашқан. Жалпы айтқанда, прецедентті феномен деп лингвомәдени қоғамда кең таралған, аударма теориясы мен

практикасының танымал дискурс үлгілерін айтады. [11, 6-76].

4. Саяси дәлдік парадигмасы дискурс зерттеу нысаны екені белгілі, оны С.Г. Тер-Минасова жан-жақты зерттеген. Батыс қоғамындағы отарлаудан кейінгі және әйелдер құқығына қарсы саяси мәселелер ағылшын тілі лексикасының біршама өзгеруіне негіз болған. Гендерлік тепе-теңдікті ұстау үшін кейбір сөздер нейтральді түрге енген, яғни – *man/ –woman*, *-er/-ess* жұрнақтары алынып тасталған: *policeman*, *policewoman* → *police officer* «полиция офицері»; *chairman*, *chairwoman* → *a chairperson* немесе *chair* «төраға»; *air hostess* → *flight attendant* «бортсерік»; *waiter*, *waitress* → *server*; «даяшы, қызметші»; *fireman* → *a firefighter* «өрт сөндіруші». [12, 2166].

Постколониализм аудармаға және лексикаға біршама өзгерістер әкелді. Осы тұста политкорректілі эвфемизм сөздерді саяси дискурста орынды аудару талап етілді. Мысалы, *deaf* – керең → *aurally inconvenienced* – есту қабілеті қиындаған; *old* – кәрі → *experientially enhanced* – тәжірибелі адам немесе *senior citizen* – жасы келген азамат. *-Ed* жұрнағының қосылуы арқылы жаңа эвфемизмдер жасалып, өте жиі қолданысқа түскен *challenged* сөзі болды. Мысалы, *an invalid* – мүгедек, *a physically challenged person* – физикалық қозғалысы қиындаған адам, *fat-tolлық*, *семіз*, *horizontally challenged* – артық салмақпен қиналатын адам, *orphan* – жетім, *parentally challenged* – ата-ана қарауынсыз қалған, *retarded* – ессіз, *stupid* –

ақымақ, *mentally challenged* – ойлау қабілеті қиындаған, *bad cook* – нашар аспазшы, *culinarily challenged* – кулинария саласында қабілетсіз. Саяси эвфемизмдер екі немесе көпмағыналы болғандықтан, аудармашы электорнды ресурстарды қолданып, сөздің дәл контекстуалды баламасын тауып қолдану керек болады.

5. Ауызша аудармадағы әдептілік туралы зерттеулерінде, К.М.Левитан және Е.В. Аликина бұл аспектіні «деонтологиялық» деген термин атауына ие болғанын атап көрсетеді. [13, 167-1716]. Егер сөйлеуші өз сөзінде дәрекілік немесе қателік жіберіп қойса, аудармашы ұрыс-керісті алдын- алу мақсатында оны өңдеп, нейтралды аударма жасайтын кезі болады. Келтірілген мысалдарда кәсіби аудармашы сөйлеушімен пауза арасында тіпті сөйлесуге құқы жоқ деп анықтап айтты. Ұлы Британияда патша отбасының аудармашысы И. Кириллованың айтуы бойынша, кәсіби аудармашы сөйлеушімен пауза арасында тіпті сөйлесуге құқы жоқ. К.В. Петренко мен А.П. Чужакиннің айтуы бойынша, егер бірінші тарап екінші тараптың намысына тиетіндей сөздер айтып жатса да, аудармашы аударуға тиісті. [14, 10—116]. Сондай-ақ Р.К. Миньяр-Белоручев зерттеуінде, егер аудармашы сөйлеушімен (дипломат болған жағдайда) сенімді қарым-қатынаста болған жағдайда немесе аудармашы сол сөйлеушінің жеке аудармашысы болып, екеуі бір-бірін ұзақ мерзім танитын болса ғана қателіктерді түзетуіне болатыны атап айтылған [15, 246].

Сонымен қатар, саяси дискурста жалқы есімді лексика өте кеңінен қолданылады, географиялық және тарихи-мәдени нысандар, жер-су аттарын дұрыс аудару маңыздылығына байланысты реалийлерді аудару мәселесі туындайды. Мұндай жағдайда аудармашы негізінен транскрипция, транслитерация, калькалау әдістерін пайдаланады. Мысалы, “*The Times*” – *Таймс*, “*Buckingham Palace*” – *Букингем сарайы*, “*White House*” – *Ақ Үй*. Ал кей жағдайларда аудармашыға екі түрлі әдіспен аударуға тура келеді: мысалы, *the Pentagon* – 1. *Пентагон*. 2. *АҚШ Қорғаныс Министрлігі* сынды транскрипциялау мен түсіндіру әдістерін қатар қолданып аудару керек болды. Мұның себебі рецепиентке толық түсінікті болуы - шарт. Егер адресат саясат мамандарынан немесе әскери адамдардан құралған болса, Пентагон сөзінің мағынасы әрине түсінікті. Егер де, адресаттың сыртқы саясаттан немесе әскери істен хабары шамалы болса, АҚШ Қорғаныс Министрлігі деп аудару абзал. Қай жағдайда да, мұнда аудармашының аялық білімінің маңыздылығын айтпай кете алмаймыз. Мұндай амалдар аударма барысында қолданыла бермейді, себебі, жер-су аттарына қатысты бұрыннан қалыптасқан аудару дәстүрін ұмытпауымыз қажет. Айта кетер жайт, *Ливан* – *Lebanon*, *Дамаск* – *Damascus*, *Ла-Мани бұғазы* – *the English Channel* сынды мысалдар негізіндегі түпнұсқадағы реалий мен баламаны нақты жіктеу керек.

Қазақ тілінде дәстүрлі қолданылатын жер-су аттары да бар: *Egypt*(ағылш.)– *Мысыр*(қаз.), арабша «*Misr*», «*Masr*» сөзінен қазақшаланған, *Volga* (ағылш.) – *Еділ* (қаз.), *Еуропа мен Азияға билік жүргізген Аттила*) есімімен байланыстырылады, *Rome*(ағылш.) – *Рим*(тарихи дәстүр бойынша – *Үрім*) (қаз.), төл дыбыстардың транслитерациялануынан пайда болған, *Moscow*(ағылш.)– *Мәскеу* (қаз.), төл дыбыстың транслитерациялануы.), *Great Britain*(ағылш.) – *Ұлы Британия* (қаз.), екі тіркесті сөздің бірінші бөлігінің тура аудармасы, яғни калькалануы және екінші бөлігінің трансформациялануы арқылы қалыптасқан бірліктер. [16, 139-140б]

Саяси мәтіндерде кездесетін географиялық атаулар, жоғарыда айтып кеткендей, белгілі бір ерекшеліктеріне сәйкес, лексикалық трансформацияларды қолдану арқылы аударылады. Аудару барысында берілген сөздер дыбыстық, артикуляциялық және қабылдаушы тілдің нормаларына сай диалектикалық заңдылықпен өзгерістерге ұшырайды. Мысалы, АҚШ-тағы *Texas*(ағылш.) штаты, қазақшаға *Texas* деп аударылады. Айтылуы бойынша, *Texas-Tэксас*(ағылш.), *Texas-Texas*(қаз.), яғни бұл тұста «х» әрпінің дыбысталуы екі тілде екі түрлі болғандықтан фонетикалық өзгеріске ұшырап отыр. Сондай-ақ, Рим қаласын кесіп өтетін Тибр өзенінің де аудармасын да айта кеткен жөн; *Tevere*(итал.)- *Tiber*(ағылш.)- *Tiberis*(лат.)- *Тибр*(қаз.), әр тілдің дыбыстық

ерекшеліктеріне байланысты фонетикалық өзгеріске ұшырау негізінде бір өзеннің төрт түрлі нұсқасын байқап отырмыз, яғни түпнұсқа сөздің аудармасы сол тілдің лингвомәдени ерекшеліктеріне байланысты морфологиялық өзгеріске де ұшырайды. Сонымен, саяси дискурстағы ақпаратты аударуда нақты балама беру жөн, яғни көпмағыналы сөздерді қолданбай, дәл берілуі керек. [17, 92-94б.] Бұл нәтижеге жетуде кәсіби аудармашалыр басты рөл атқарады, өйткені аяси аударма заманауи қоғамда бейбітшілік пен ынтымақтастық орнатуда маңызды орын алатыны сөзсіз.

ӘДЕБИЕТ

- [15]. Анисимова Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов). – М.: Academia, 2003. – 35-б.
- [16]. Попова Т.Г. Интеграция языка и культуры как культурологическая реальность в процессе перевода // Пространства и концептосферы языка: структура, дискурс, метатекст: Матер. 3-Междунар. конф. по акт. проблемам теории языка и коммуникации. – М., 2009. – 361 б
- [17]. Чудинов А.П. Политическая лингвистика. - М, 2007 – 41 б.
- [18]. Чужакин А.П., Палажченко П. Р. Мир перевода, или Вечный поиск взаимопонимания. – М., 1999. – 44 б.
- [19]. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика – М, 1973 – 71б.
- [20]. Рун 1993: 149-150б; Robinson 2002: 6 б.
- [21]. Алексеева И. С. Текст и перевод. Вопросы теории. — М., 2008. - 56 б.
- [22]. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. — М., 1996. – 124 б.
- [23]. Виноградов В. С. Перевод: Общие и лексические вопросы. — М., 2004. – 161-182 б.
- [24]. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику. — М., 2007. – 155-156 б.
- [25]. Бродский М. Ю. Прецедентные феномены в переводе и при обучении переводу: постановка проблемы // Проблемы обучения переводу в языковом вузе. — М., 2005. 6—7 б.
- [26]. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. — М., 2000. – 216 б.
- [27]. Левитан К. М. Педагогическая деонтология. — Екатеринбург, 1999. – 167-171 б.
- [28]. Петренко К. В., Чужакин А. П. Мир перевода— 4. Top Translators Talk on Tape. Transcript to Audio Course. — М. 1999. – 10-11 б.
- [29]. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? — М., 1999. – 24 б.
- [30]. Алдашева А., Аударматану:(Лингвистикалық және лингвомәдени мәселелер) – Алматы: «Арда», 2006. – 139-140б.
- [31]. Жұмабекова А.Қ., Аударматанудың негіздері. – Астана : Ш.Шаяхметов атындағы тілдерді дамытудың республикалық үйлестіру – әдістемелік орталығы, 2015. – 92-94б.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Жампейіс Қ.М.¹

¹Кандидат филологических наук, ассоциированный профессор
заведующая кафедрой практики речи иностранных языков
Алматы, Казахстан
E-mail: aru_diya@mail.ru

Әбілда А.Д.²

²Магистр, преподаватель кафедры практики речи иностранных языков
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
Email: abdilda.akerke@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются роль политического дискурса и особенности перевода с английского на казахский язык. В первой части статьи приведены теоретические сведения многих исследователей, и автор делится своими мыслями по этому поводу. Во второй части статьи, основываясь на теоретических знаниях, автор проанализировал перевод отдельных слов и проанализировал их способы.

Ключевые слова: политика, политическая коммуникация, политический дискурс, лингвистика.

BASIC PECULIARITIES OF POLITICAL DISCOURSE TRANSLATION

K. Zhampeis¹

¹Candidate of philological sciences, associate professor
Head of Chair of Speech practice of foreign languages
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: aru_diya@mail.ru

A. Abilda²

²MA, teacher at Department of Speech practice of foreign languages
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: abdilda.akerke@mail.ru

Abstract. Annotation. This article discusses the role of political discourse and the features of translation from English into Kazakh. The first part of the article gives theoretical information of many researchers, and the author shares his thoughts on this subject. In the second part of the article, based on theoretical knowledge, the author analyzed the translation of individual words and analyzed their methods.

Keywords: policy, political communication, political discourse, linguistics.

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ
УНИВЕРСИТЕТІ ҚАЗАҚСТАН
АУДАРМАШЫЛАРЫ ҚОРЫ

**ОРТАЛЫҚ-АЗИЯ
АУДАРМА ІСІ ЖУРНАЛЫ**

**ЦЕНТРАЛЬНО-АЗИАТСКИЙ
ЖУРНАЛ
ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ**

**CENTRAL ASIAN JOURNAL OF
TRANSLATION STUDIES**

3(2) 2019

ҚЫРКҮЙЕК - ҚАРАША 2019 Ж.

СЕНТЯБРЬ-НОЯБРЬ 2019 Г.

SEPTEMBER-NOVEMBER 2019

Выходит 4 раза в год
Published quarterly